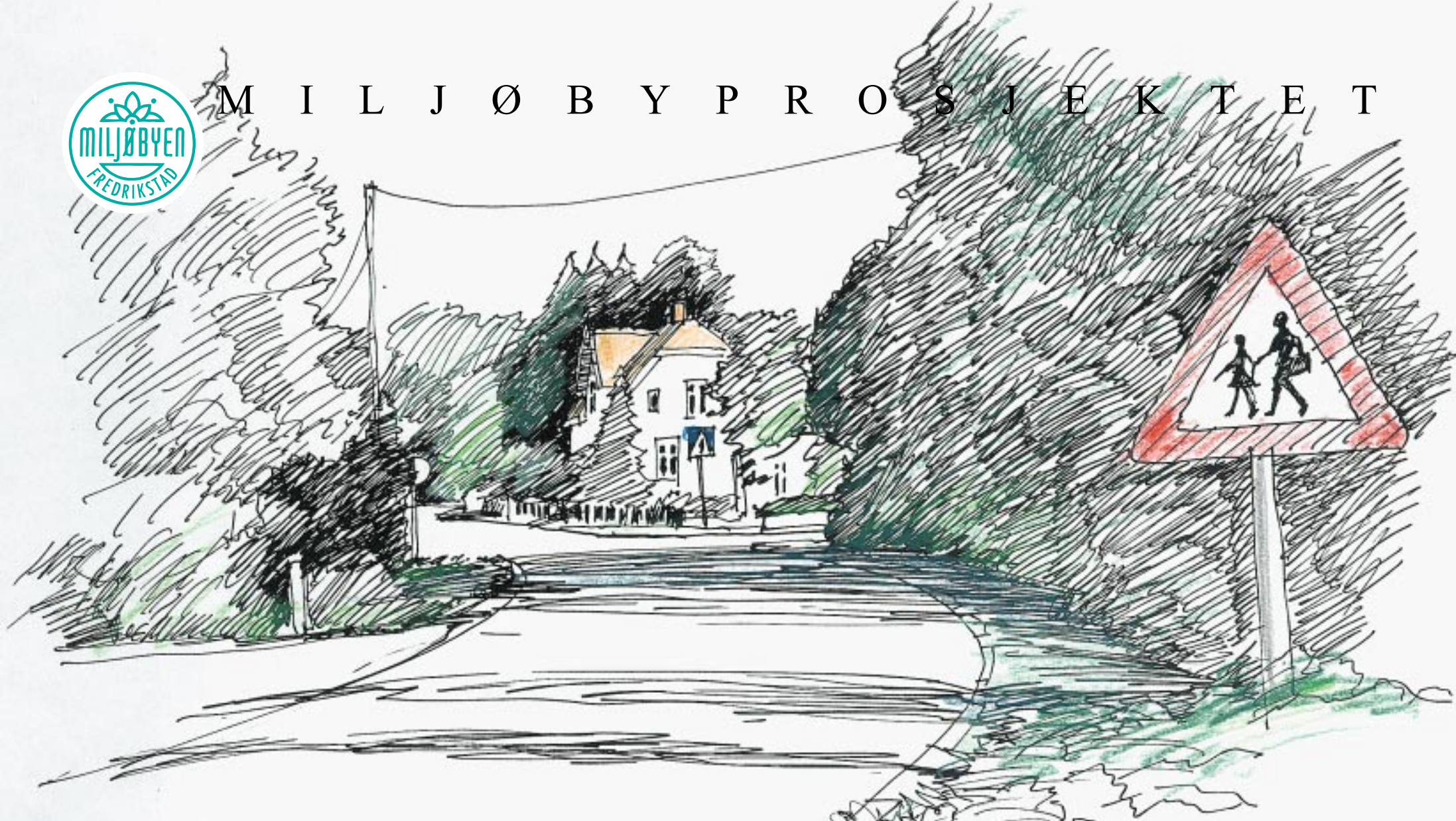




M I L J Ø B Y P R O S J E K T E T



L O L A L S A M F U N N S P R O S J E K T E T

M E D N Æ R M I L J Ø E N E

M A N S T A D

L E R V I K O G K J Æ R R E

SG
arkitektur
SEPT. 1998

Rapporten er utarbeidet av:

Fredrikstad Kommune
Plan- og miljøseksjonen/
Miljøbyprosjektet
1602 Fredrikstad tlf. 69 30 56 00

Konsulenter:

Stenseth Grimsrud arkitekter as (SG arkitekter)
 v/ Siv.ark. Svein M. Jakobsen

Trosvikstranda 9	Strandstredet 1
1608 Fredrikstad	1767 Halden
tlf. 69 31 45 85	tlf. 69 17 63 40

Illustrasjoner (der ikke annet er nevnt) er ved
 Svein M. Jakobsen

Trykk Melsom Grafisk AS

Prosjektgruppe:

Siri Eriksen	Miljøbyprosjektet / Plan- og miljø - prosjektleder
Terje Heen	Miljøbyprosjektet / Plan- og miljø
Terje Tjernås	Miljøbyprosjektet / Plan- og miljø
Anne Boger	Teknisk drift
Marit Gaustad	Manstad velforening
Kirsti Kolstad	Manstadåsen borettslag
Thor Martin Martinsen	Lervik Idrettsforening
Eva Norum Larsen	Manstad omsorgssenter
Anne Line Dahle	Virksomhetsleder Åpen omsorg
Anne Kari Rekaa	Oppvekstkonsulent
Øyvind Fjeldstad	Gaustad ungdomsskole
Bjørn Jørstad	Manstad skole
Hans Gerhard Tvette	Gaustad ungdomsskole
Gunn Glad Mathisen	Gaustadgrenda barnehage
Odd Ragnar Johannessen	Gressvik aktivitetshus
Hans Glomsrud	Kommunedelsleder
Arvid Stokke	Kommunedelssjef

FORORD	SIDE 3	FREMTIDIG UTVIKLING - REG.PLANER	SIDE 23
OM ONSØY	SIDE 4		
FAKTA OM MANSTAD	SIDE 5		
HISTORISK UTVIKLING	SIDE 6		
		FREMTIDIG UTVIKLING - AREALBRUK	SIDE 26
KOMMUNEPLAN MANSTAD	SIDE 9	FREMTIDIG UTVIKLING - TRAFIKK	SIDE 27
KULTURMINNER OG LANDEMERKER	SIDE 10		
		TILTAKSOMRÅDER	SIDE 28
NATUR OG LANDSKAP	SIDE 12	TILTAK GAUSTADKRYSSSET	SIDE 29
		TILTAK KRYSS LERVIK/KJÆRRE	SIDE 30
GRØNTSTRUKTUR	SIDE 14	TILTAK MANSTAD "SENTRUM"	SIDE 31
		TILTAK GRØNTSTRUKTUR/GANGSYSTEM	SIDE 32
BYGNINGSSTRUKTURER	SIDE 16	TILTAK IDRETTSANLEGG/GANGSYSTEM	SIDE 33
BYGNINGER	SIDE 17	TILTAK UTBYGGINGSOMRÅDER	SIDE 34
		ANDRE TILTAK	SIDE 35
		SLUTTORD	SIDE 36
BEBOERMEDVIRKNING	SIDE 22		

I Miljøbyprosjektet er det utarbeidet mål og retningslinjer for utvikling av gode lokalsamfunn i Fredrikstad. Det gode lokalsamfunn karakteriseres bl. a. av disse forhold:

- Offentlig og privat service til dekning av folks hverdagsbehov skal finnes i gang- og sykkelavstand fra boligen.
- Barneskolen skal utgjøre et naturlig tyngdepunkt, og har en funksjon som sosialt møtested for hele lokalsamfunnet.
- Alle aldersgrupper skal ha et sosialt møtested i lokalsamfunnet
- Tilstrekkelige leke og rekreasjonsarealer skal finnes internt, samtidig som det er sikret god adkomst til større tur- og rekreasjonsområder via gang-/sykkelveisystemet.
- Lokalsamfunnet forøvrig skal ha et sammenhengende gang-/sykkelveinett som forbinder boliger, tjenester og nære friområder.
- Lokalsamfunnet skal ha en balansert befolkningssammensetning og et stabilt sosialt miljø.
- Beboerne må kunne føle tilhørighet til og kunne delta i utviklingen av sitt lokalsamfunn.
- Ressursbruken må være liten. Areal- og energiforbruket pr.innbygger bør være synkende.

Innenfor miljøbyprogrammet er det til nå igangsatt, og på rapportnivå gjennomført tre lokalsamfunnsprosjekter på Østsiden. Dette er Torp, Nabbetorp/Lundheim og Begby. Også Sellebakk inngår som prosjekt i dette området, og utredningsarbeid pågår.

Utfordringene i lokalsamfunnene er mange. Manstad har f.eks. nylig mistet sitt lokale postkontor og Bankbusstasjonen er nedlagt for en tid tilbake. Begge deler er funksjoner som ifølge ATPNG (Areal- og transportplanen for Nedre Glommaregionen -fylkesdelplan) skal inngå i det servicetilbudet et lokalsenter av denne type skal ha. Et av målene i miljøbyprosjektet er nettopp å ta vare på og videreutvikle et servicetilbud som dekker hverdagsbehovet. Det er naturligvis ikke noe godt utgangspunkt for et prosjekt av denne type så og si å starte med nedleggelse. Hovedutfordringen nå blir å bøte på de negative følgende av gårdsdagens vedtak og ta tak i de positive tingene og satse videre på disse.

Prosjektet skal ha som siktemål å utvikle området i pakt med de mål og anbefalinger som er utarbeidet for lokalsamfunnene. Prosjektet må være mangfoldig og ha et helhetlig perspektiv, og det må legges tilrette for en best mulig deltakelse fra lokalbefolkningen. Det er forutsatt at prosjektet gjennomføres på en slik måte at resultatene kan evalueres.

Prosjektrapportene er bygget opp med en todelt hoveddisposisjon bestående av en stedsanalysedel og en del hvor forslag til tiltak drøftes og konkretiseres. Rapporten ender opp i fremtidsbilder og forslag til konkrete tiltak. Det foretas ikke prioriteringer av tiltak, men det kommer naturligvis frem i tekstdelen hvilke tiltak lokalbefolkningen og prosjektgruppen vektlegger.

Stedsanalysen er i prinsippet en systematisering av kunnskap for å forstå stedets historie, nåværende situasjon og fremtidsmuligheter.

Stedsanalysen gir grunnlag for å forstå stedets forutsetninger og muligheter. Det er plattformen for å kunne diskutere tiltak og fremtidsmuligheter, hva som skal vektlegges, og hvilke beslutninger som bør fattes. Det å finne fram til steds-kvaliteter og forstå stedets særtrekk og historie vil også styrke respekten for stedet.



MANSTAD, (inkl. Lervik og Kjørre) og Slevik (inkludert Øyenkilen og Vikene) utgjør kommunedel Onsøys to lokalsentra, mens Gressvik er klassifisert som sekundærsenter. Engelsviken og Oksviken er grendesentre. Alle sentrene vil bli behandlet med en egen lokalsammfunnsrapport.

Onsøy, “Odins øy”, er oppkalt etter guden Odin. Den opprinnelige øya Onsøys avgrensning mot nord var så sent som på 1700-tallet en seilbar vestlig arm av Glomma. Onsøy er ca. 115 kvadratkilometer. 25% av dette er jordbruksareal. Strandlinjen på land er ca. 50 km. Det er en variert skjærgård med 152 øyer.

Onsøy er en av kommunedelene i Fredrikstad. Onsøy er nest størst av kommunedelene, og har ca. 13000 innbyggere (20% av Fredrikstads innbyggere). Det er ca. 3500 feriebolsteder med flere populære badeplasser.

Fiskeforedlingsbedrifter i Øyenkilen og Engalsviken er fortsatt aktive

Kommunedelsadministrasjonen er ved Ørebekk, hvor det også er helsestasjon, PPT-tjeneste, sosialkontor, menighetskontor og lensmannskontor.

Ansvar og driften i kommunedelen styres gjennom kommunedelsjef og kommunedelsutvalg.

Omsorgsdelen består av:

- Onsøyheimen Sykeheim (63 plasser). Også base for hjemmehjelp.
- Gressvik aldershjem (privat stiftelse).
- Slevik : 12 omsorgsboliger.
- Manstad : 12 omsorgsboliger.
- Arbeidssenter for psykisk utviklingshemmede på Gressvik (15 pers.).
- Boveiledningstjeneste (botilbud med døgnovervåking)

Oppvekstdelen består av:

- 4 barneskoler
- 2 ungdomsskoler
- 9 barnehager
- aktivitetshus på Gressvik

Onsøylandskapet

Som de andre østfoldbygdene tilhører Onsøy Norges lavland. Onsøyterrenget er imidlertid småkuppert og det er mellom de skogkledte åsene at man finner gårdsbrukene med dyrket mark. Slettene har ofte form av “kiler” som er forholdsvis smale. Bortsett fra Rørfjell som er 117 m.o.h., på grensen mot Råde finnes de høyeste partiene ute ved kysten. Onsøyknipen (vis-a-vis Hankø) er 107 m.o.h. Det er svært få ferskvann i Onsøy.



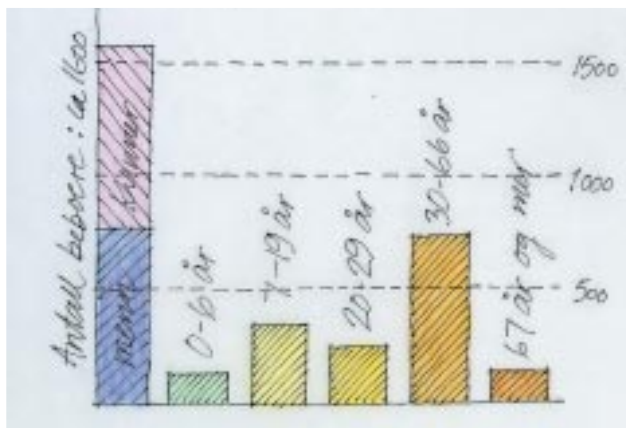
Husløs ved Lervik



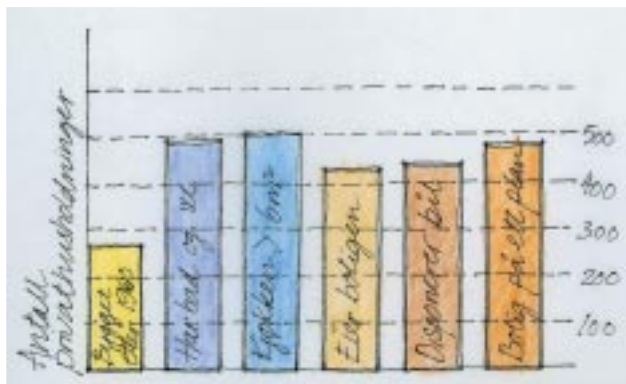
Kartutsnittet er tatt fra “Hytteguiden for Onsøy” og viser tettstedene og kjente og viktige steder langs Onsøy-kysten. Onsøystien er en planlagt og delvis opparbeidet turvei langs kysten fra Floa via Gressvik sørvestover og nordvestover mot Merrapanna og Vikene. Pr. idag er ikke stien sammenhengende.

Manstad lokalområde

Ved Folke - og boligtellingsen i 1990 var det registrert følgende befolkningssammensetning i området:



Folke- og boligtellingsens utvalgte kjennetegn for boligstandard kan illustreres slik:



I dag blir de ulike befolkningsgruppens behov dekket av følgende tilbud lokalt:

Barnehager og barnepark

- Korttidsbarnehage ved Gaustad Ungdomsskole overtatt av private i 1988.
- Skontorp Barnehage. Privat barnehage.
- Fredtun barnehage. Privat barnehage.
- Kommunal korttidsbarnehage ved Rød.

Ungdomsklubb

Manstad Ungdomsklubb (avdeling av Gressvik Ungdomsklubb) ble startet av Onsøy kommune i 1981. Lokaler i tilfluktsrommet på Manstad skole. 60 medlemmer i 1990. Åpent tirsdager, torsdager og hver annen søndag kveld.

Arbeidsplasser, butikker og service.

- Manstad Kjøtt og Kolonial (nå RIMI). Etablert i 1964. (Øyvind Karlsen). Pølsemakeri og kjøttutvalg. 50 ansatte i -90.
- Manstad Postkontor ble etablert i 1980, nedlagt og flyttet til Spar-forretningen på Fjærå høsten 1997.
- Pelsdyrfarmen Sølv som ble etablert på Kjærre i 1932 varte i to år til 1934.
- Skjæløy Handel som ble etablert i 1942 brant i 1965.
- Skjæløy Slipp etablert i 1945.
- Båtrute mellom Lervik og Tønsberg eksisterte i perioden 1952 - 1959.
- Manstad Skole.
- Gaustad Ungdomsskole.
- Gaustad Snekkerfabrikk etablert i 1924. Båtbyggeri med 13 ansatte i 50 - åra. Nedlagt i 1973.
- Kjærre Sol og Video.
- Kjærre Gartneri etablert i 1958. Produserer og selger potteplanter og avskårne blomster.
- Kjærre Handel og Tobakk etablert i 1980.
- Kjærre Bygg as. Etablert i 1959. Entreprenørfirma som inntil 1984 også drev trevarefabrikk.
- Fiskehandler Lars Lervik. Ble nedlagt i 60 - åra.
- Spar-forretningen på Fjærå.

- Seilmaker Solvang.
- Finastasjon på Manstad.
- Fiske. Ingen registrerte fiskere idag ? (Sildefisket i perioden ca. 1790 - 1800 og ca. 1877 - 1897 skaffet mange arbeid. Mange arbeidsplasser også knyttet til salteriene.)

Foreninger og frivillige organisasjoner

- Manstad Skolekorps. Stiftet i 1964.
- Manstad Storband. Stiftet 1986.
- Manstad Vel. Stiftet 1951.
- Lervik Idrettsforening. Stiftet 1949. Kjøpte ungdomshuset Solglimt på Gaustad. Ombygget og påbygget flere ganger. Gressbane fra 1959. Håndball fra 1969. Barneidrettsgruppe 6-12 år.
- Metodistkirken, Lervik Kapell. Innviet i 1957.
- Kjærre Misjonshus. Bygget 1949. Påbygget ved flere anledninger. Eies av indremisjonsforeninger og misjons-sambandets forening.
- Vestbygda Blandakor. Stiftet i 1989.
- Småfisker'n Lervik. Forening stiftet i 1977. Senere del av Norges Fritids- og småfiskerforbund.
- Onsøy Musikkforening, etabl. 1901.

Hva karakteriserer det sosiale livet ?

Skolen er midtpunktet i skolekretsen. Det er mye aktiviteter, også på kveldstid. Gaustad Ungdomsskole med idrettshall og kafeteria er samlingspunkt for mange ungdommer. Lervik Idrettsforening er en svært aktiv forening. Fotball og håndball er de viktigste aktivitetene. Klubbavisa Blekka kommer ut 20 ganger i året og fungerer også i noen grad som lokal informasjonskilde. Foreningen har eget klubbhus, Solglimt.

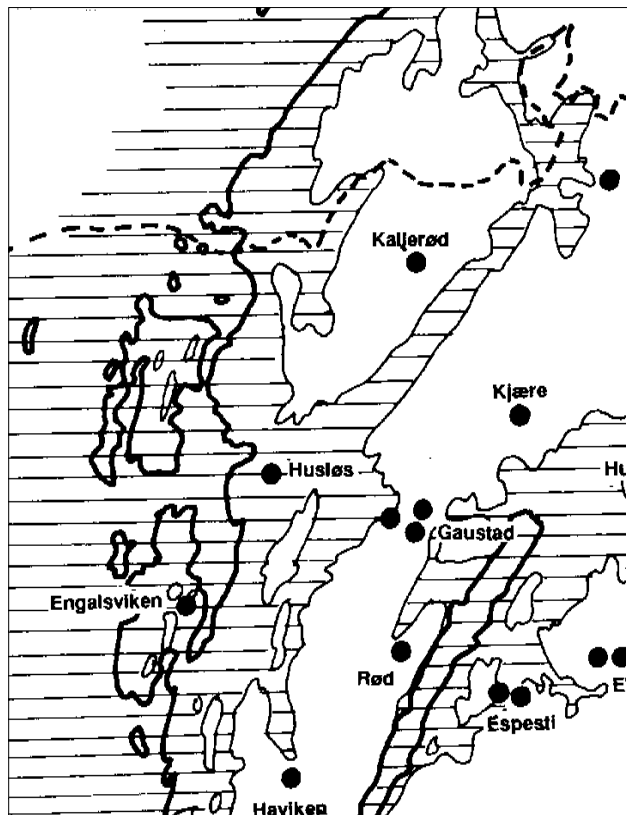
Omsorgsboligene er blitt et viktig tilskudd til lokalmiljøet med aktiviteter for eldre.

Oversikten over de frivillige organisasjonene, lag, foreninger og forsamlingslokaler er i seg selv uttrykk for det sosiale livet i området.

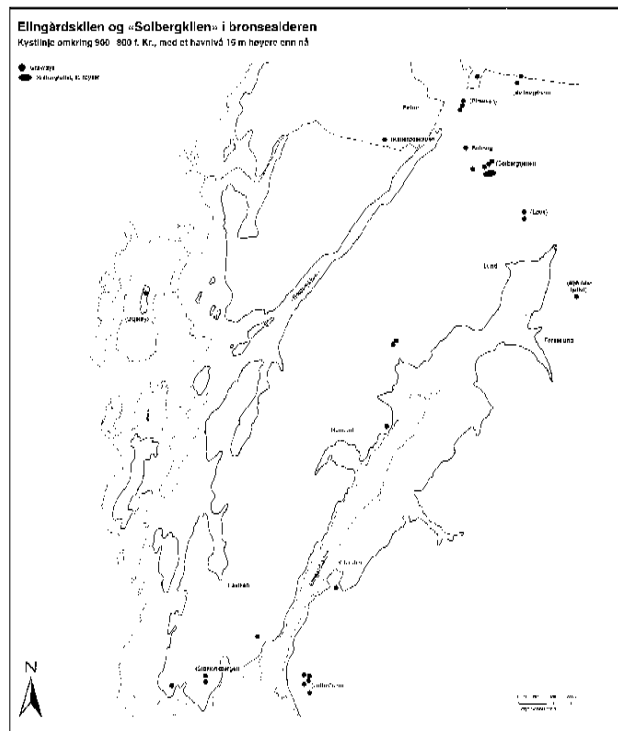
MANSTAD-LERVIK-KJÆRRE

Forhistorisk tid

Områdes historie kan spores tilbake til tidsrommet 2800-2400 f.Kr. Det er gjort stridsøksfunn fra dette tidsrommet på Kjærre som kan dokumentere jordbrukssamfunn fra steinalderen. Ved Husløs (Lervik) er det gjort funn som opptrer i tidsrommet 2400 - 1800 f.Kr. (scafthulløks). Historien forteller at det har vært kontinuerlig bosetting i området fram til våre dager.



Omkring 2000 f. Kr. sto havnivået ca 20 m høyere enn nå. Kartet viser registrerte jordbrukssamfunn fra yngre steinalder ca 2800-1800 f.Kr. (fra *Onsøys Historie*, Terje Schou).



Elingårdskilen og "Solbergkilen" i bronsealderen med kystlinje omkring 900-800 f.Kr. da havnivået sto 15 m høyere enn i dag. Markeringene viser gravrøys. (fra *Onsøys Historie*, Terje Schou)

Middelalder - år 100 - 1530

Manstad regnes med blandt de mange nyrydningene fra slutten av yngre jernalder (før år 1000) i Onsøy. Dette passer bra med gårdsnavnet Manstad som er et stadirnavn som var typiske for vikingetiden (Mansstadir). To husmannsplasser er senere nevnt under Manstad men uten egne navn. Det er gården Manstad som i nyere tid har avstått grunn til tettstedsutviklingen på Manstad.

Kjærre er gårdsnavn fra 1578. Navnet kommer av kjarri som betyr krattskog eller krattbevokst myr.



1775-1776. Kartet viser landskap, veier og bebyggelse. Kart fra statens kartverk gjengitt i *Onsøys Historie*.

Reformasjonen - nyere tid

Ved reformasjonstiden tilhørte gården Manstad Mariakirken i Oslo. Mot slutten av 1500 - årene var det biskop Jens Nilssøn som fikk inntektene av gården. Det var generell tilbakegang for selveiergårdene helt til slutten av 1600 - tallet. Ved år 1700 var det seks gårder som i sin helhet var eiet av de som drev dem. Stene ved Manstad var en av disse. Berge ved Manstad var f. eks. eiet av Onsøy kirke.

Lervik er navnet på en husmannsplass utgått fra gården Husløs i 1717. På 1700 - tallet og første del av 1800 - tallet vet vi at det var skyss-skafferstasjon og skjenkested på Lervik.

1800 - 1900

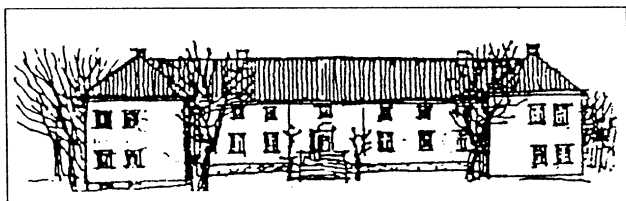
I området som omfatter Manstad, Lervik og Kjærre var det en relativt sterk befolkningsvekst i perioden 1800 - 1910.

I 1801 var det registrert 101 personer og i 1910 hele 535.

På de enkelte gårdene viser kildene at utviklingen i perioden var slik :

Manstad	fra 14 til 40 personer
Lervik	fra 12 til 14 personer
Kjærre	fra 10 til 130 personer

Grunnen til de store variasjonene kommer ikke fram. Det er ellers interessant å se at absolutt ingen er registrert med andre erverv enn jordbruk i disse kildene i 1801. Det ble imidlertid drevet endel såkalt bierverv, herunder fiskere, matroser, tømmermenn og diverse håndverk. Befolkningsøkningen gjennom århundredet har naturligvis sammenheng med de arbeidsmuligheter som dampsgverk, høvleridrift, teglverk og annen industrivirksomhet ga fra midten av 1800-tallet. I Onsøy var nok mange av disse lokalisert til Gressvik-området ved Glomma. Under Elinggård Herregård har det imidlertid vært både teglverk, sagbruksvirksomhet, møller og pottemakeri som naturligvis skaffet mange arbeid.



Elinggård Herregård (Tegning som benyttes i markedsføringsen av dagens aktiviteter på anlegget.

1900 -----

Både Manstad, Lervik og Kjærre har først utviklet seg som tettsted utover i dette århundret. På Lervik var fisket det viktigste grunnlaget for denne utviklingen. Den første forretningen kom like før århundreskiftet. Kommunal brygge og båt og bussfobindelse til Fredrikstad ble etablert i 1921. Båtruten "Lervikfergen" til Tønsberg var i drift i perioden 1952 - 1959. I 1957 ble Lervik Kapell bygget (metodistkirke-menigheten). I dag er Lervik en av Onsøys tre fiskerihavner. Fiskemottak og tidligere småhvalfangst har vært et vesentlig bidrag til sysselsettingen for lokalbefolkningen.

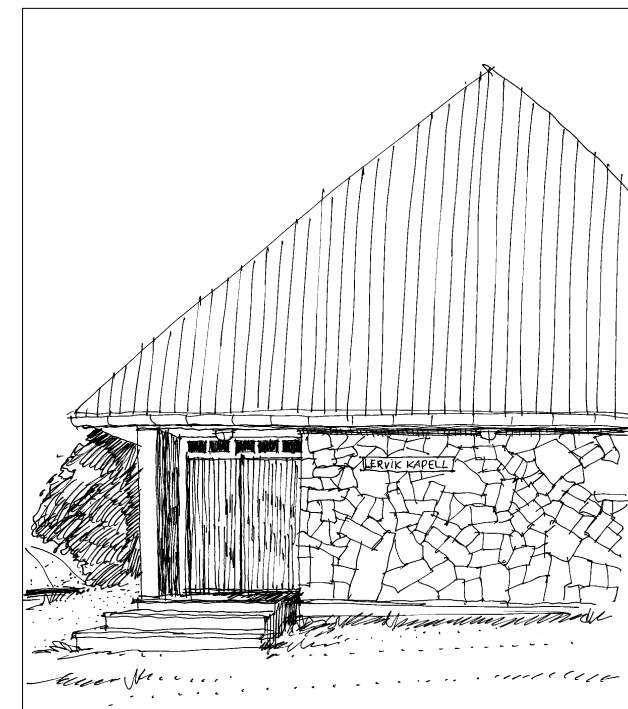
På Kjærre ble den første landhandelen etablert i 1936. Misjonshuset ble bygget i 1949. Gartneri, entreprenørfirma/trevarefabrikk ble etablert i 1958-59. I 1980 ble Kjærre Handel nedlagt. En kiosk ved riksveikrysset har erstattet denne og er dagens "lokalbutikk" (Kjærre Frukt og Tobakk).

Manstad Kjøtt og Kolonial på Manstad ble etablert i 1964 av Øivind Karlsen, med pølsemakeri og kjøttutsalg. I 1967 ble virksomheten utvidet med kolonialforretning. Flere utvidelser senere har gjort bedriften til en svært viktig virksomhet i lokalområdet. Bedriften sysselsetter rundt 50 personer i dag.

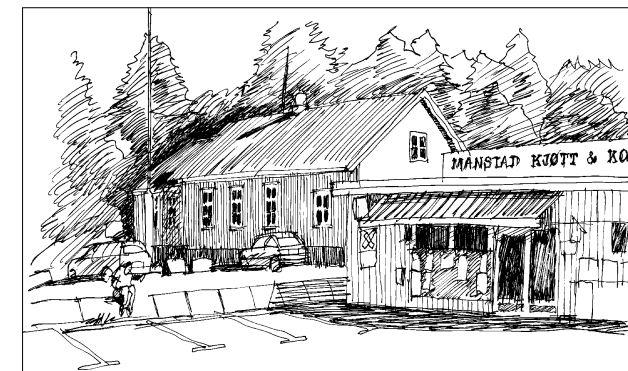
Manstad postkontor, som ble etablert i 1980, og var et av 4 postkontor i Onsøy, ble nedlagt høsten 1997. Også bankbussen ble nedlagt for en tid tilbake. Areal og transportplanens servicenivå (vedtatt fylkesdelplan) i lokalområder av denne størrelse er dermed blitt svekket istedet for å styrkes. Dette er ingen utvikling i bærekraftig retning. Manstad skole åpnet i 1865. Gamle skolebygninger er erstattet av ny skole i 1954. Utvidet i 1969. "Gammelskolen" ble overtatt av Manstad Vel og flyttet.

Gaustad Ungdomsskole som ble bygget i 1975, og Gaustadhallen som kom i 1987 har hatt stor betydning for utviklingen av Manstad som tettsted.

Ny boligbygging i området har i hovedsak skjedd i de siste 30 - 40 årene. Det betyr at vi har hatt rene jordbruksområder til langt opp i 50-årene. I de siste årene har det vært noe kollektiv utbygging i form av trygdeboliger.



Lervik Kapell bygget av metodistmenigheten i 1957. Arkitekt Aksel Fronth.



Manstad Kjøtt og Kolonial, Øivind Karlsen, etabl. 1964.



Utsnitt av N.G.O. -kart fra 1914 over Onsøy Herred. Kartet viser veisystem og gårdsbebyggelse på dette tidspunkt. Det er vanskelig å skille mellom viktige og mindre viktige veier, men veien til Lervik og Engelsviken samt fra Fjærå til Kjørre og Koret synes markert sterkest.



Manstad-Lervik-Kjørre ca. 1976

Økonomisk kartverk fra rundt 1976 som viser etablert bebyggelse i Manstadområdet på dette tidspunktet. Kjørre og Lervik har relativt større andel av boligbebyggelsen på dette tidspunktet. De senere års bebyggelse har i stor grad kommet på Manstad. I tillegg har det vært en god del spredt bebyggelse i området, kanskje mer enn i mange andre sammenlignbare områder. Vi kan av senere kart lese at den spredte bebyggelsen er fordelt over hele området. Vi merker oss spesielt Bråten og Husløs-områdene. I disse områdene går også bolig- og hyttebebyggelse over i hverandre uten klart definerte soner. Noe av konsekvensene av den spredte boligbyggingen er store avstander til service og skole. Dårlig utbygget gang- og sykkelveisystem forsterker problemene.

Kommuneplanens arealdel 1997-2008 (neste side)

Ny kommuneplan viser at det er satt av to utbyggingsområder på Manstad. De er benevnt B404 og B435. Det siste er iflg. planen unntatt fra rettsvirkning (ikke endelig avklart). Planen trekker opp grenser mellom boliger og hytter ved Bråten og Husløs. Vi ser at grensene går i hverandre uten LNF-område som buffersoner. Vi merker oss også området ved Gaustad som er satt av til camping. Også på Lervikstranda er det en slik markering. Kallerødbekken er i planen ikke gitt særskilt vern med tanke på at den er en svært viktig biotop og del av et særlig verdifullt kulturlandskap. Skjæløysundet-Gunhildskjær er i planen markert som LNF-område med særlig verdifullt kulturlandskap.



Kulturminnevern

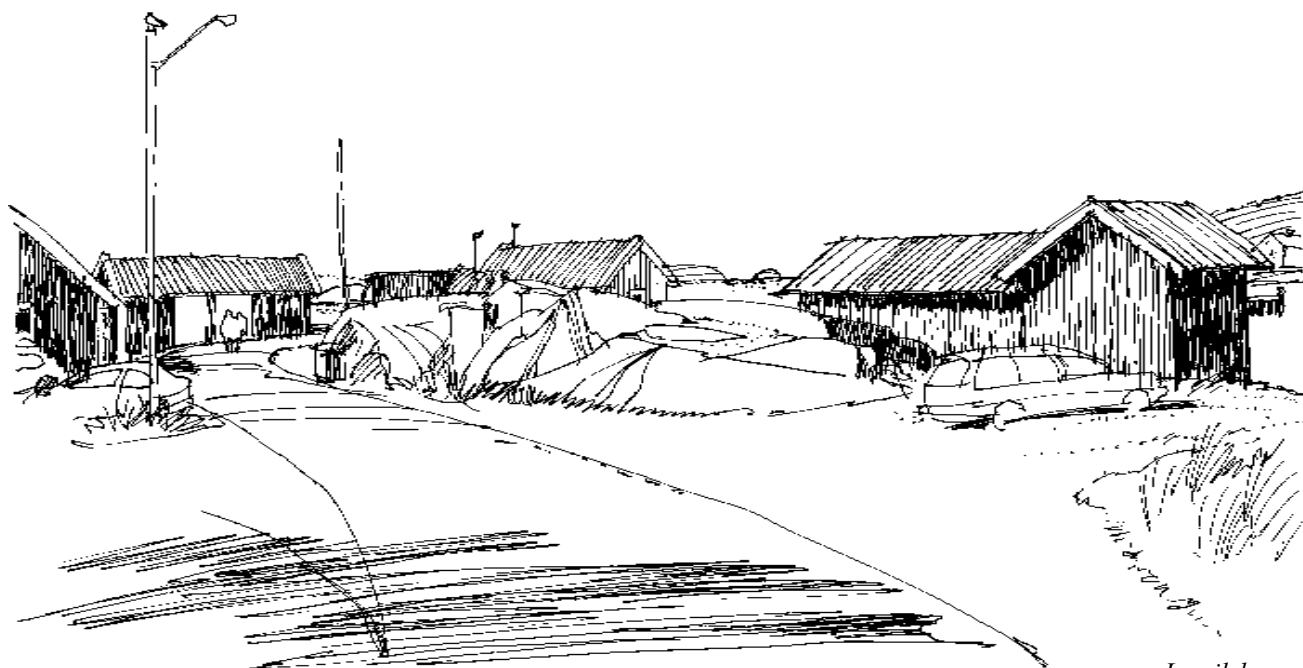
Kulturminner er definert i lov om kulturminner § 2 på denne måten:

“Med **kulturminner** menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Med **kulturmiljø** menes områder hvor kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng.”

Denne type områder er viktige, ikke minst i lokal sammenheng, fordi de representerer **kunnskapsverdier**, **opplevelsesverdier** og **bruksverdier**. De er grunnlaget for identitetsskapende arbeide i lokalmiljøet som kan styrke lokal tilhørighet og trivsel.

Eksempler på kulturminner og kulturmiljø lokalt:

- ① Manstad gård (g.nr. 115), (Mannstad 1593), Har gitt grunn til nye boligområder, skole osv.
- ② Lervik gård (g.nr. 117), (Leervig 1723), utgått fra Husløs.
- ③ Kjærre gård (g.nr. 121)
- ④ Berger. Hører til de eldste av middelalderrydningene vest i Onsøy.
- ⑤ Abildgård. Tilsvare rydningsplassen Kringlurud fra !600-tallet. Det er gjort funn av spydspiss fra yngre jordbrukssteinalder, ca 2000 f. Kr., på gården.
- ⑥ Gårdsanleggene Gaustad, Skontorp, Stene, Husløs, Kallerød. Kråketorp, Koret m.fl.
- ⑦ Fornminner. Gravrøyser fra bronsealderen ved Gaustad. Ved F.v. 116 og på Skjæløy.
- ⑧ Lervik Kapell med privat gravsted.
- ⑨ Lervik Handel, etablert første gang i 1897.
- ⑩ Gamle ferdsselsårer generellt med eldre bygningsmiljøer kommer i kategorien kulturmiljøer.

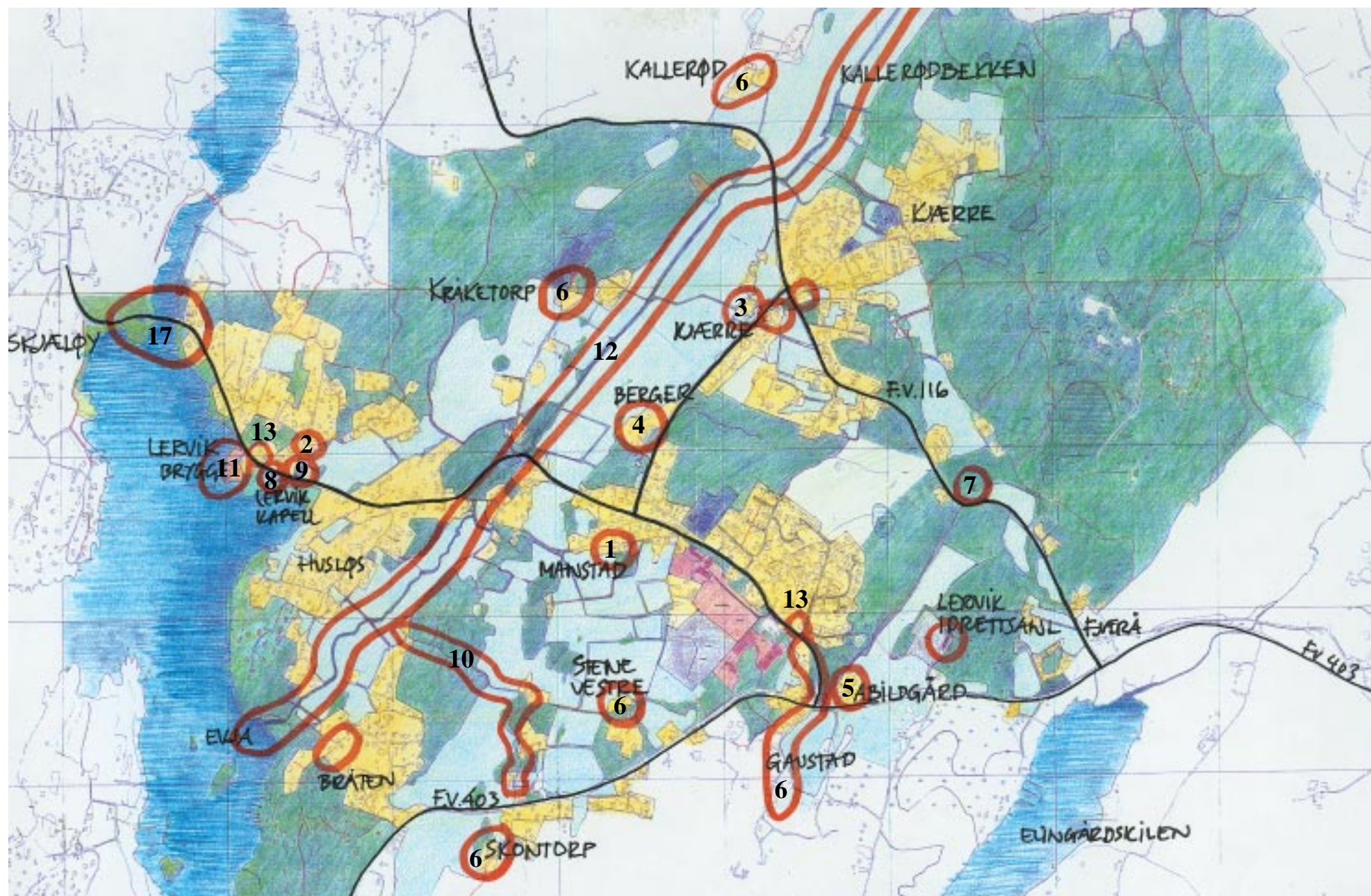


Lervik brygge

- ⑪ Lervik Brygge med sjøbodemiljø. En av Onsøys tre fiskerihavner er typisk eksempel på kulturmiljø.
- ⑫ Kallerødbekken fra Solberg og til sjøen med nærmeste omgivelser utgjør et eget kulturmiljø. Dette er “restene” etter “Solbergkilen” i bronsealderen, 800-900 f. Kr. når havet sto høyere.
- ⑬ Typiske eksempler på bygningstyper fra forskjellige stilepoker.
- ⑭ Gamle stisystemer og tråkk.
- ⑮ Sjømerker o.l.
- ⑯ Steingjerder, granittstolper og andre enkeltelementer knyttet til kulturlandskapet og jordbrukskulturen.
- ⑰ Typiske landemerker, f.eks. miljøet rundt Skjæløysundet. Landemerker kan også være store trær, odder, topper osv.



Stabbanen Skontorp



Natur- og landskapsanalysen tar sikte på å belyse grønnsstrukturens ulike funksjoner. Vurdering av landskapskarakter, Grøntområder og stisystemer er en del av dette. Analysen sammenfattes i en kartoversikt som peker på de viktigste verdiene og funksjonene i Manstadorrådet grønnsstruktur. Her illustreres også viktige forbindelseslinjer mellom de ulike områdene.

Landskapsopplevelsen - landskapskarakteren.

Landskapet i Onsøy karakteriseres av den relativt regelmessige oppdelingen i nord - sydgående lengdedaler, skilt av skogkledte åser (egentlig granittmassiver). Slettene med dyrket mark i dalene har mange steder form av forholdsvis smale "kiler". Her finner man naturligvis også gårdsbrukene. Der lengdedalene krysser den store tverrdalen som strekker seg tvers over bygda oppstår store og videre flater (Kolberg, Gjølberg, Lund). Kallerødbekken som er en svært viktig biotop i området ligger i en slik markant lengdedal som ender opp i Evja. Dette området er tidligere også benevnt "Solbergkilen". (kfr. kapittel om historisk utvikling). Da vannet sto 15 m høyere enn i dag var dette sjø.

Mellom lengdedalene hvor Kallerødbekken og Husebybekken renner, er det en lang, slakk åsrygg som strekker seg helt ut mot Risholmen. Midt på denne lange halvøyen som hadde vann på begge sider, og der den er på det smaleste, er Manstad lokalisert.

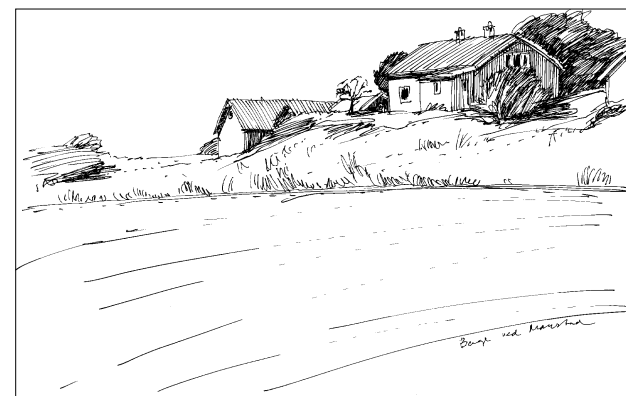
Manstad gård



Biologisk mangfold. Utsnitt av kart fra *Plan og miljøseksjonen i Fredrikstad kommune produsert 1997*.

- 376 Kallerødbekken
- 133 Elingårdskilen - brakkvannspoll
- 44 Voll -dam
- 135 Skjælø NØ - strandeng
- 220 Stangerholmen - strandeng
- 224 Skjæløykollen - strandeng
- 226 Skjæløykollen - strandeng
- 104 Steinene - sjøfuglreservat

Områdene er nærmere omtalt i rapporten "Biologisk mangfold".



Berge ved Manstad

Kulturlandskapet er en vesentlig del av landskapselementene. De berikende elementene er kontrasten mellom det åpne jordbrukslandskapet og de vegetasjonskledde åsene som omkranser jordene og danner karakteristiske landskapsrom.

Koret



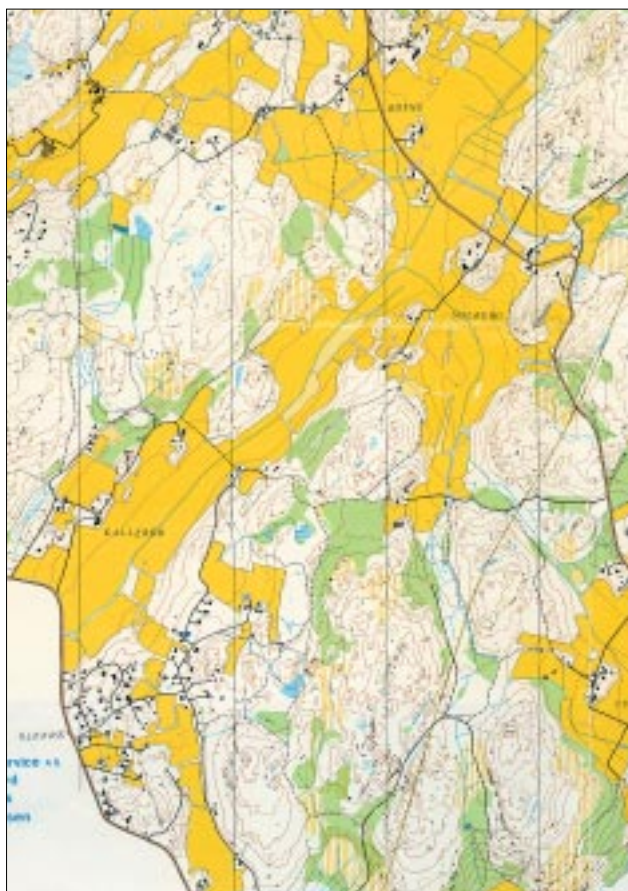
Grøntstrukturen

Kulturlandskap/ jordbruk

De store sammenhengende jordbruksarealene med gårdsbebyggelsen er naturligvis en vesentlig del av grøntstrukturen. Det er lite press mot disse arealene idag.

Friluftsområder/ turområder

Store friluft- og turområder finner vi nord for riksveien mellom Fjærå og Saltnes. Dette er Rørfjell-områdene. Det er god tilgjengelighet til disse områdene via Kjærre og Koretveien, ved Kallerød og ved Fjærå.



Idrettsanlegg

Idrettsanlegget til Lervik Idrettsforening på Gaustad er et svært viktig anlegg i lokalområdet. Idrettsforeningen, som i hovedsak arbeider med fotball og håndball, har også klubbhus her.

I kommuneplanen er det avsatt nye arealer til idrettsanlegg sør for Gaustadhallen. Dette har vært forutsatt å være supplement til nåværende anlegg. Ved Gaustadhallen mellom Gaustad Ungdomsskole og Manstad Skole er det idag store og gode utearealer for sport tilknyttet skolene.

Lite utsnitt av orienteringskartet RØRFJELL utgitt 1978 av Fredrikstad Skiklubb. Rev. 1984. Konstr. Oruds Kartservice as

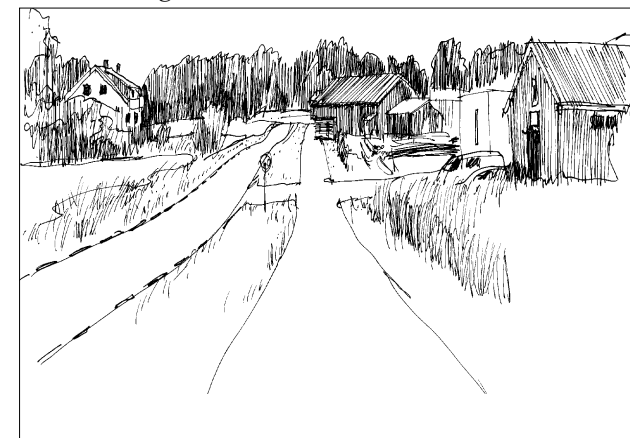
Viltområder

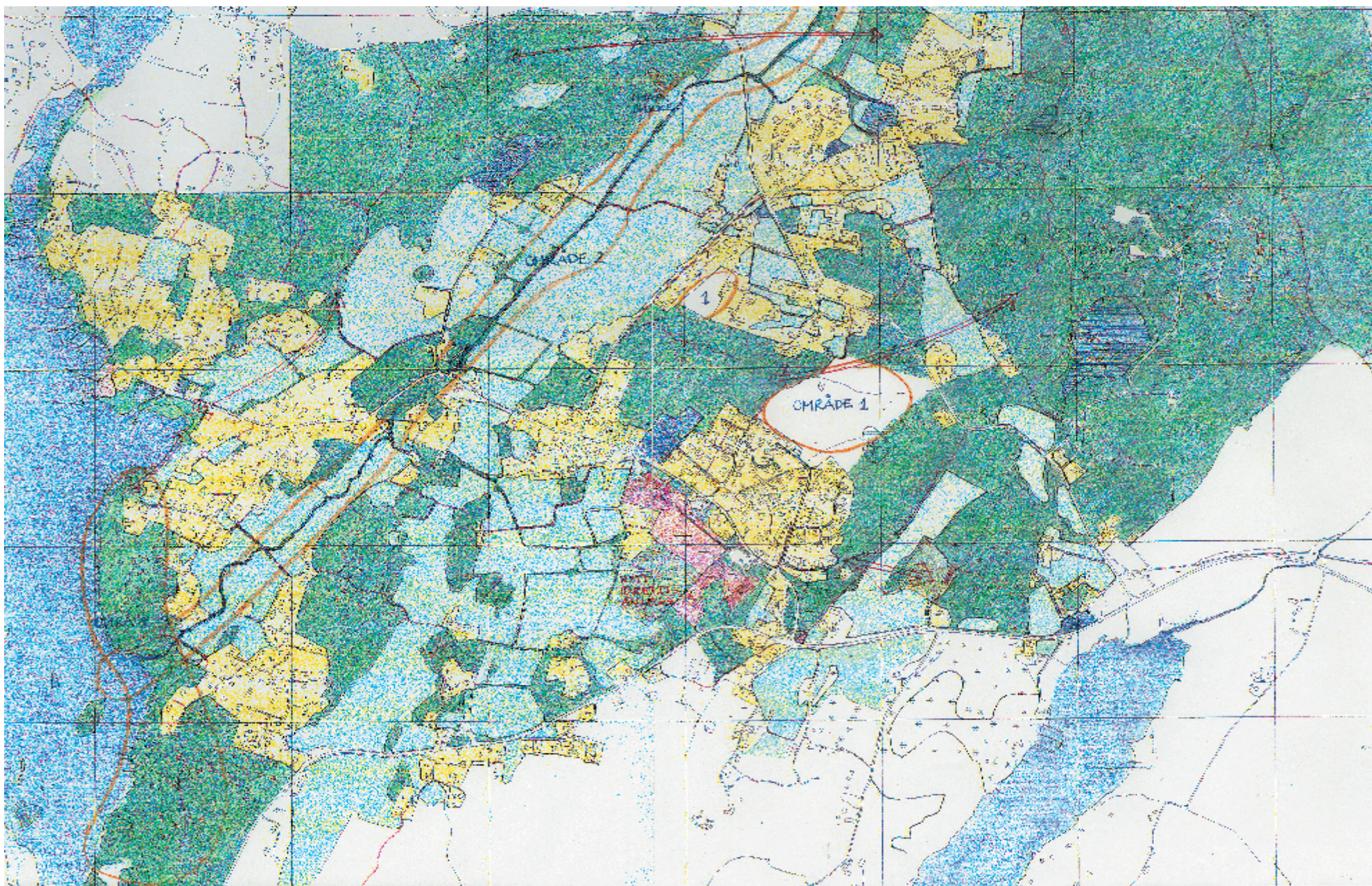
Utsnitt av viltområdekart med viktige trekkveier for hjortevilt. Kartet er utgitt av Plan- og miljøseksjonen i Fredrikstad kommune i 1997.



Populært friluftsområde og badeplass ved Lervik kapell.

Illustrasjon fra veien mellom Manstad og Kjærre. Detaljer i grønnstrukturen som rabatter og avstandsskille mellom kjøreveier og gang- og sykkelveier har neppe fått sin avsluttende utforming. Opparbeidelsen virker tilfeldig og vekstene er ugress. Det bør vurderes mer permanente løsninger. Trekker bør også kunne være en mulighet. Dette vil være strukturerende og understreke forbindelser og sammenhenger.





Grøntstrukturen - kartforklaring.

Kartet illustrerer hovedtrekkene i dagens grøntstruktur. Mørke grønne arealer er såkalte LNF-områder (landbruks-, natur- og friluftsområder) hvor dyrket mark ikke er inkludert. Dyrket mark er vist som lyse grønne arealer. Disse arealene utgjør sammen hovedtrekkene i grøntstrukturen. I tillegg til dette vil små og store naturpregede arealer inne i de bebygde områdene også være en del av grøntstrukturen (private hager, fellesarealer i boligområdene osv.)

De røde pilene viser behov for forbindelse mellom områder. Det betyr at det må tas spesielle hensyn ved arealplanlegging på forskjellige nivåer eller utvikles. I enkelte tilfeller vil det være behov for å sikre korridorer gjennom reguleringsplanarbeider. I andre tilfeller kan det være snakk om å etablere nye gang-/sykkelveier eller å utbedre eksisterende.

Generelle kommentarer

Generelt anbefales ikke omdisponering av arealer som inngår i grøntstrukturen. Dette gjelder ikke område 1 hvor det i kommuneplanen er satt av et område til boligformål. En korridor gjennom området mot Berger er likevel viktig å beholde. Det samme gjelder forbindelse i retning mot friluftsområde

Områdene langs Kallerødbekken helt fra Evja mot Solberg (område 2) betraktes som spesielt verdifulle områder. Omdisponeringer må ikke tillates og området bør sikres og båndlegges gjennom overordnet planlegging. Det bør sørges for at det sikres beskyttelsessoner langs den spesielle biotopen. Det synes ikke som om kommuneplanen har tilstrekkelig sikring av arealene i så måte.

I områdene langs strandsonen (område 3) er det en del fritidsbebyggelse. Ny fritidsbebyggelse bør ikke etableres her. Dette styres bl.a. gjennom kommuneplanen. Forøvrig arbeider Fredrikstad kommune for tiden med en egen kystsonesplan for hele kommunen hvor slike forhold vil være sentrale tema.

De karakteristiske bryggetradisjonene med «pålebrygger» og miljøene knyttet til småbåthavnen er også landskapselementer langs strandsonen som bør inngå i en strandsoneplan.

I området mellom Gaustad ungdomsskole og Stene Vestre er det gjennom kommuneplanarbeidet satt av et areal til utvidelse av nytt idrettsanlegg.

Det har gjennom mange år vært etablert mye spredt bebyggelse i Manstadorrådet. Det bør være et mål å redusere/hindre ytterligere spredt boligbebyggelse. Ny boligbebyggelse bør i alle fall i denne og neste planperiode konsentreres til område 1.

Av forbindelser som er spesielt viktige og interessante er forbindelsen fra Husløs til Stene Vestre mot skoleområdene. Dette er gårdsveier som kan være et godt alternativ som skoleveiforbindelse inntil det kan bli etablert gang-/sykkelvei langs riksveien mot Lervik.

Forbindelsen mot Lervik idrettsanlegg gjennom skogen fra Manstad og boligområdene Manstadåsen er også en viktig forbindelse som bør utvikles videre.

Badeplassen ved Lervik er et viktig rekreasjonsareale, og et moment i grøntstrukturen som bør vies spesiell oppmerksomhet i forhold til å sikre arealer for allmennheten og å utvikle kvaliteten på området.

Kystsonesplanen vil være det rette planredskap for å få avklart konflikter som måtte være knyttet til disse arealene.



Bebyggelsesstrukturene gjenspeiler forskjellige tidsepoker. De forskjellige strukturene er resultat av en del overordnede elementer. Dette kan være f. eks. gamle ferdselsårer, eiendomsgrenser, topografi, hendelser eller styrende planer som reguleringsplaner, gamle generalplaner osv.

Kartutsnittet til venstre er fra boligområdene på Manstad. Her er det **reguleringsplaner** som har vært styrende for bygningsstrukturen. Plan og bestemmelser har neppe vært spesielt detaljert i den forstand at mye av bebyggelsen virker individuelt plassert uten klare grupperinger, byggelinjer osv. Det betyr at reguleringsplanen først og fremst har vært styrende i forhold til veisystem og arealdisponering.

Kartutsnittet til høyre er fra Kjørrebuen. **Reguleringsplanen** har vært styrende. Strukturen er imidlertid mye klarere og ryddigere med en gjennomført lineær organisering langs vei. En boliggruppe som her med mellom 25 og 30 boliger er også en gunstig gruppestørrelse i forhold til sosiale relasjoner.



Kartutsnittet nederst til venstre er av området rundt Gaustadkrysset. Det interessante her er den gamle **ferdselsåren**, markert med oker, og bebyggelsens organisering i forhold til denne. Bebyggelsen forholder seg til veien og danner lineære strukturer.

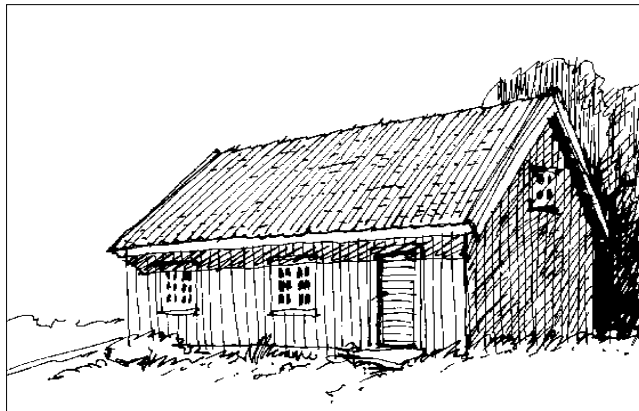
Kartutsnittet nederst til høyre er fra Husløsområdet. Reguleringsplaner har neppe vært særlig styrende. Noe bebyggelse forholder seg til **veien**, mens noe er **terrengtilpasset**. Det trer ikke frem klare bygningsstrukturer. "Tilfeldig" kan vel være en karakteristikk av hovedintrykket.

Forøvrig finnes mye spredte enkelthus rundt i områdene som først og fremst er styrt av eiendomsforhold, grenser mot dyrka mark osv.



Bygningshistorie og stilhistorie

Gårdsbebyggelse og husmannsplasser representerer den eldste delen av bebyggelsen. Dette er bebyggelse som i noen tilfeller går tilbake til 1700-talet. Vi befinner oss da i en periode som i større sammenheng går inn under **klassisismen** (1780- 1810) i Norge. På gårdsbebyggelse i områder som dette kan den gjenspeile seg i stilrene, nøkterne hus med smårutede vinduer (rokokkovinduer). Dette er ofte bygninger med høy kulturhistorisk verdi.

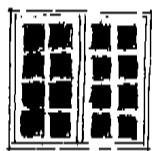


Det er få originale hus igjen fra denne perioden. Ombygninger har også i noen grad forandret karakter og utseende. En husmannsplass på Bråten er et godt eksempel, selv om det trolig er gjort endringer. Over er det illustrert hvordan dette huset trolig har sett ut i sin originale stand med rokokkovinduer og dør uten overbygg. (Vår antakelse).



Manstad gård.

Empirestilen som egentlig er en videreføring av klassisismen knyttet i Norge til perioden 1805- 1835. I 1835 går empirestilen over i **senempiren** som regnes frem til 1870. Disse to stilartene kan være vanskelig å skille fra hverandre. Senempiren faller sammen med oppgangstiden fra 1830-årene. Takene kan være hel- eller halvvalm. Panelet er ofte lektepanel og inngangsdørene 2-fløyede med glassfelt over. Senempirestilen holder seg lengst i byområdene. Empirevinduet kan være både smårutet eller 6-delt, men det er det 6-delte vinduet som normalt betegnes empirevindu. Våningshuset på Manstad gård må karakteriseres som et empirehus. Det er først og fremst vindustypene og gavlmotivet med buevindu som indikerer dette. Det var først og fremst i byområdene empirestilen rådet. I landlige omgivelser dominerte sveitserstilen på den samme tiden.



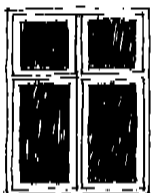
Rokkovervindu
Knyttet til
Klassisismen
1780 - 1810



Empire
1800 - 1830



Senempire
-- 1870



Krysspostvindu
Knyttet til
Sveitserstilen
1840 - 1920



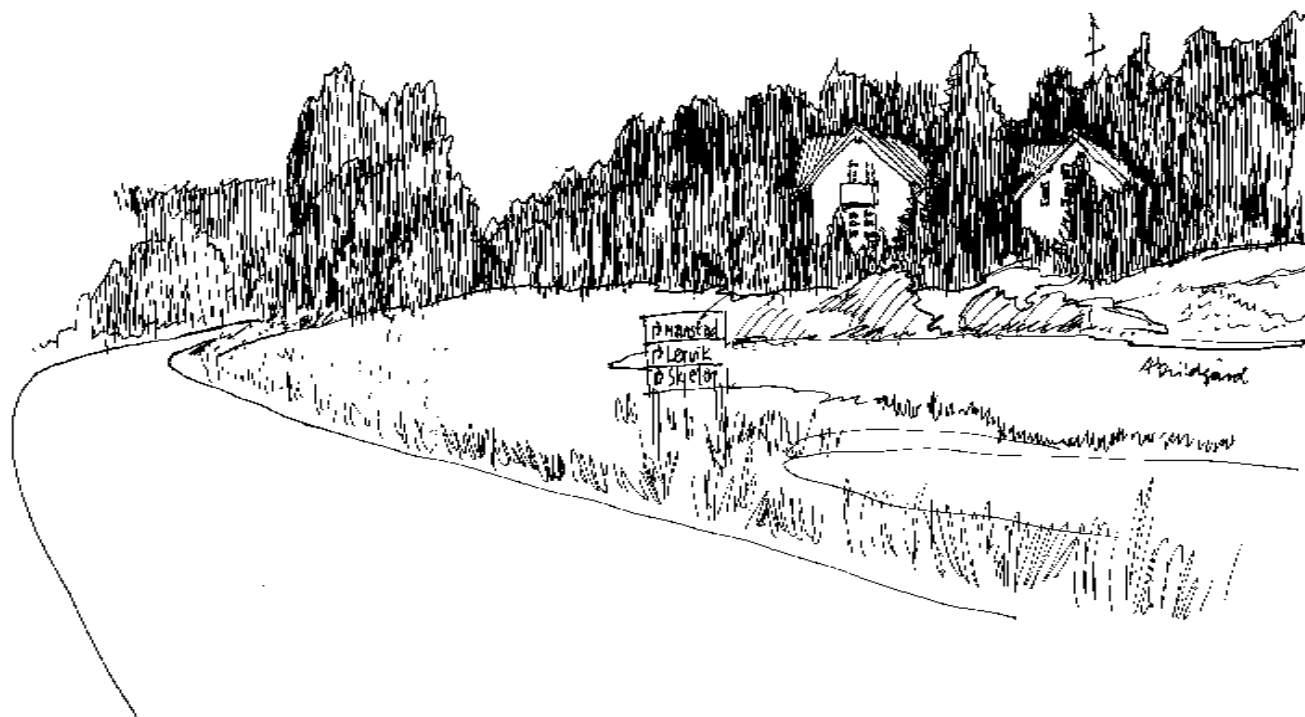
Jugendvindu
1890 - 1920



Funkis vindu
1925 - 1940
(også senere)

Enkel oversikt over vindustyper som hører sammen med de forskjellige stilepokene. Oversikten er ikke komplett. Det finnes varianter av typene og det er ikke alle hus, selv om de er originale, som er "konsekvente" i bruken av typene. F. eks. kan både empirevindu og jugendvindu observeres på sveitserhus. Dette kan fortelle noe om når i sveitserstilperioden huset er bygget

I landlige omgivelser tar **sveitserstilen** over allerede fra 1850-årene og utover. Sveitserstilen i Norge regnes fra 1840-1920. Sveitserstilen oppsto som en landlig byggestil og den ble knyttet til interessen for naturen og det sunne liv. Dette kommer tydelig frem i kurbadene og landstedene for den bedrestilte overklassen som ble oppført i perioden 1870-1900. Hankø Bad og Kystsatorium er et godt eksempel på dette. Sveitserperioden faller også sammen med den store oppgangstiden innen seilskutefart, skipsbygging, handel og sagbruksvirksomhet. Dette er også en periode med stor aktivitet i mange lokalsamfunn, hvor det ble bygget mange nye hus, spesielt knyttet til gårdsbruk. Det er derfor gode grunner til at den eldre bebyggelsen i disse områdene domineres av sveitserstilen. Viktige kjennetegn ved sveitserstilen er store takutstikk, utskårne bjelker, løvsagutskjæringer og krysspostvinduer.



Historisme og dragestil opptrer i perioden 1860-1910. Den kan beskrives som kopiering av klassiske stilelementer, men også en søken etter egne nasjonale forbilder. Det er ingen typiske eksempler på dette i Manstadorrådene. Historismen som opptrer i den samme perioden som sveitserstilen er mer knyttet til murarkitekturen. Den hører stort sett til byene og det er ingen eksempler i våre områder.

Jugendhus ved innfallsporten til Manstad.



Jugendhus ved krysset ned til Lervik brygge.

Jugendstilen i Norge plasseres i perioden 1890-1920. Den får en relativt kort levetid i Norge. Årsaken til dette blir ofte begrunnet med at den ikke er "norsk" i en periode rundt 1905 når Norge nettopp er blitt selvstendig og skal etablere det nye Norge. Det finnes imidlertid flere gode, om enn enkle eksempler på jugendhus i tre i de aktuelle områdene. Viktige kjennetegn er valmede mansardtak med svai mot gesimsen, karnapp og balkongutbygg (kantede eller halv-runde) og krysspostvinduer med smårutede rammer oppe.

Funksjonalismens gjennombrudd i Norge knyttes til årene 1925-1927. Typiske kjennetegn på trehusene, som var panelte reisverkshus, er valmede eller flate tak, store vindusflater uten sprosser, vindusbånd og kubiske sammenstillinger av volumer og flater. Perioden for funksjonalismen i Norge regnes frem til 1940.



Ombygde hus og byggeskikk

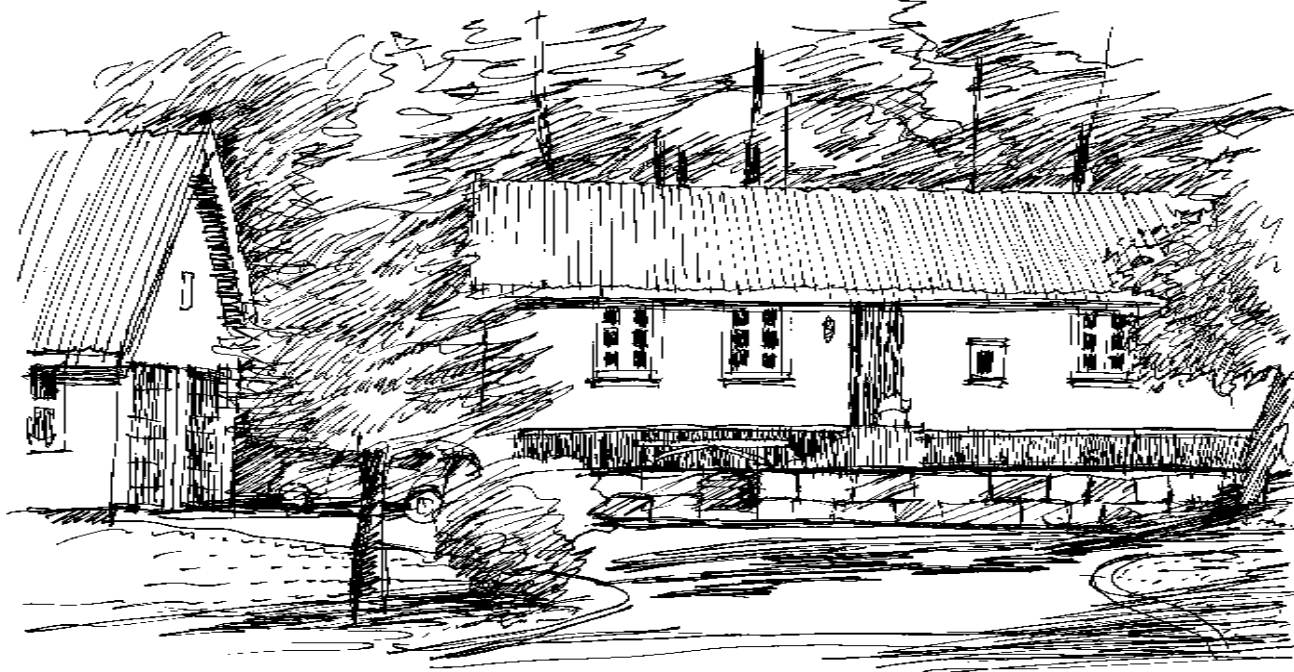
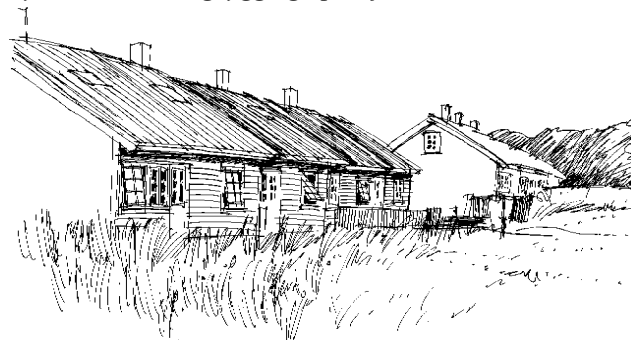
Uheldige ombygginger, uharmoniske vindusløsninger, uheldige fasadematerialer og fasadedetaljer er også vanlig i Manstadorrådet, som mange andre plasser. På den annen side har det vært en svært positiv utvikling på dette området generelt og det er mange gode eksempler på restaureringsprosjekter og tilbakeføringer hvor tidligere feil er rettet opp.

Til venstre vises eksempel på ombygde sveitserhus i Husløsområdet. I huset til venstre er det satt inn panoramavindu. Kottvinduet i 2. et. er et inntakt originalt vindu.

Godt eksempel på restaurering/ombygging/nybygg vis-a-vis innkjøringen til Gaustad ungdomsskole.

Gjenreisning og husbank er en periode frem til 1955 som også i stor grad preges av funksjonalismen, men også ferdighustyper, delvis av svensk opprinnelse. Typiske trekk ved disse boligene er tømmermannspanel og to-fags funkisvunduer. Husbanken ble et svært viktig redskap for den storstilte utbyggingen etter krigen. Sosial boligbygging fra denne perioden er det ingen eksempler på i disse områdene.

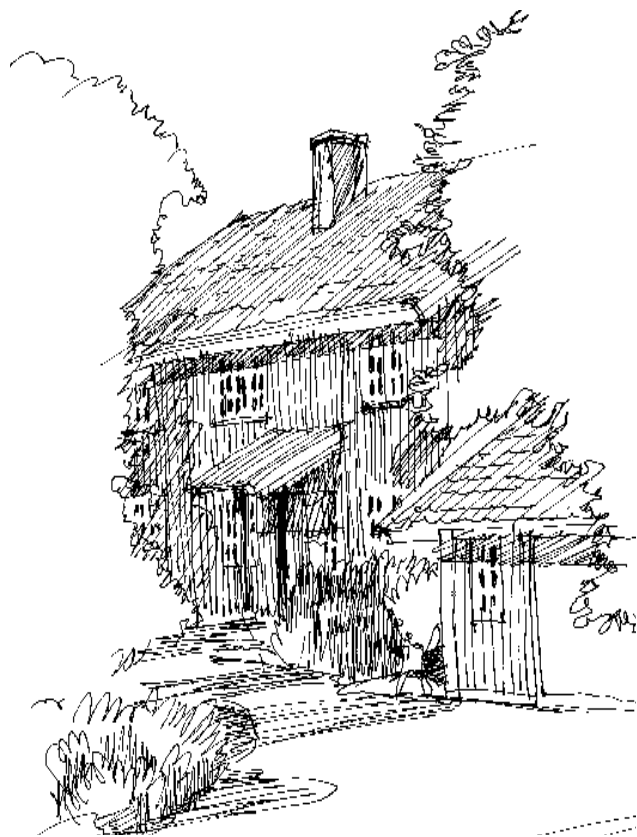
Nyere "sosial boligbygging" på Kjærre.



Nye boliger

De nye boligområdene på Manstad skiller seg ikke mye fra andre boligområder fra de siste 20-30 årene hvor det har vært tilsvarende feltutbygginger. Ved spredt bebyggelse og fortetting med enkelthus i den gamle bygningsmassen stilles det større krav til tilpassing for ikke å bryte ned lokal karakter og identitet. Dette behøver på ingen måte å være kopiering av eldre stilarter, men form, volum, terrengtilpassing og en gjennomtenkt plassering i eksisterende strukturer er viktig.

Et ikke helt typisk, men fint, eksempel på bolighus i de nye boligfeltene på Manstad.



Fra det siste boligfeltet ved Manstad gård.



De nyeste omsorgsboligene på Manstad.

Invitasjon til medvirkning

Ved oppstart av prosjektet høsten 1997 ble det sendt ut invitasjon til deltakelse til følgende:

Lervik Idrettsforening v/ Thor Martin Martinsen
 Representant barn og unge/foreldreutvalget
 Representant for pensjonistene
 Gaustad ungdomsskole v/Øyvind Fjeldstad
 Manstad skole v/Bjørn Jørstad
 Gaustadgrenda barnehage v/Gunn Glad Mathisen
 Kommunedsleder Hans Glomsrud
 Kommunedsjef Arvid Stokke
 Oppvekstkonsulent Anne Kari Rekaa
 V.leder åpen omsorg Anne Line Dahle
 Teknisk Drift v/Anne Boger

Prosjektgruppe

Prosjektgruppa ble utvidet etter det første møtet og i tillegg til de som er nevnt over har disse deltatt:
 Kirsti Kolstad, Manstadåsen borettslag
 Marit Gaustad, Manstad velforening
 Hans Gerhard Tvette, Gaustad ungdomsskole
 Odd Ragnar Johannessen, Gressvik aktivitetshus
 Eva Norum Larsen, Manstad omsorgssenter
 Plan- og miljøseksjonen i kommunen har vært representert med Siri Eriksen, Terje Heen og Terje Tjernås.

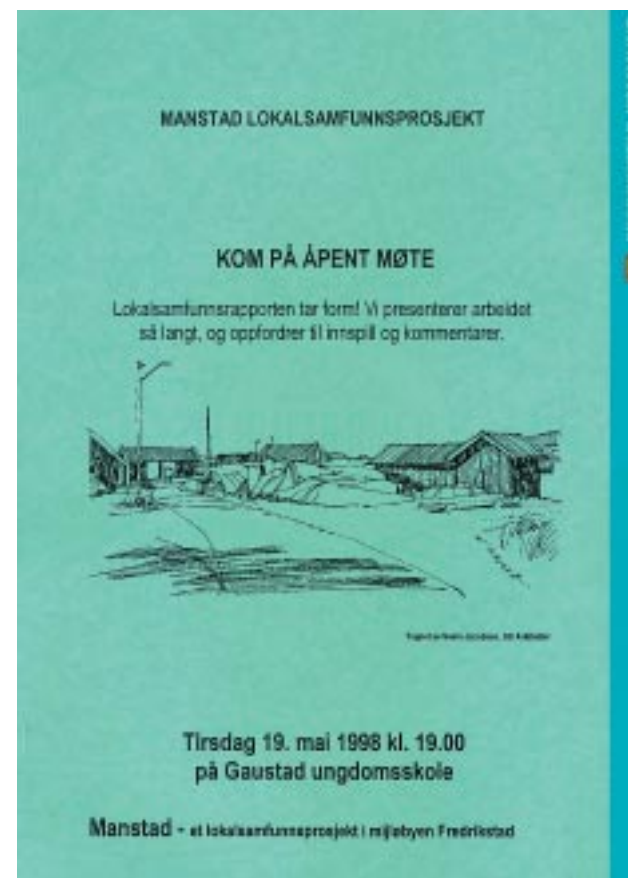
Prosjektgruppen, også kalt arbeidsgruppen, har hatt jevnlig møter i hele prosjektperioden. Det har vært samlet mye god lokalkunnskap i denne store gruppen, og tilgangen på informasjon har vært relativt stor.

Åpne møter

Det første åpne møtet ble holdt i november 1997. Hensikten med dette var i første rekke å informere om prosjektopplegget og å invitere og inspirere til samarbeid med lokalbefolkningen. I tillegg til den mer generelle informasjon om miljøprosjektet og levende lokalsamfunn, med eksempler fra gjennomførte prosjekter, ble det vist en lysbilde-serie fra Manstad. En vesentlig hensikt med denne var å peke på problemstillinger i lokalmiljøet, i første rekke fysiske forhold, som ville kunne inspirere til debatt. I en slik sammenheng har vi også følt at det er viktig å fokusere på positive og identitetsskapende elementer, og ikke bare negative ting. I løpet av det første åpne møtet ble det fra beboernes side straks fokusert på de vesentlige problemene man ønsket at prosjektet skulle besjeftige seg med.

Det andre åpne møtet ble holdt i mai 1998. På dette tidspunktet var arbeidet med utarbeidelsen av en lokalsamfunnsrapport omtrent halvveis. Presentasjonen av prosjektgruppas arbeide så langt ble lagt frem her. I tillegg var lokalhistoriker Wiktor Tvette invitert til møtet. Han presenterte et historisk tilbakeblikk på Manstadorrådet og deltok også i diskusjonen etterpå. Engasjementet på møtet var stort og det ble notert innspill både fra beboerne og kommunedelspolitikere som prosjektgruppa har benyttet i det videre arbeidet.

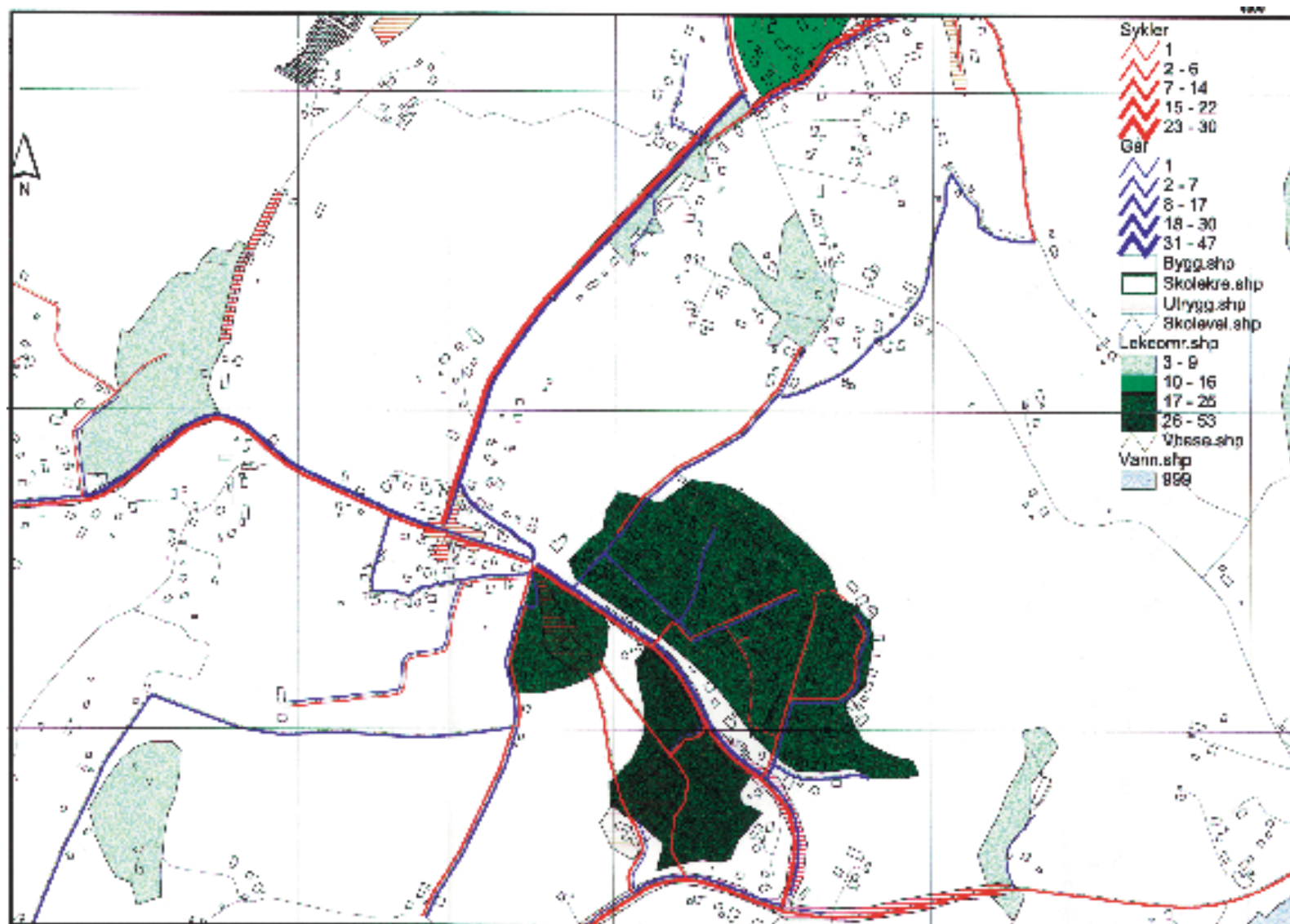
Det tas sikte på **et tredje åpent møte** når lokalsamfunnsrapporten foreligger i ferdig form. Både for å presentere resultatet og for å informere om det videre arbeidet. Det er viktig å presisere og få frem at det ikke er rapporten i seg selv som er målet, men at den er en viktig "plattform" og "fundament" i det praktiske arbeide for å få gjennomført foreslåtte tiltak. Rapporten er ikke slutten, men begynnelsen på lokalmiljøprosjektet Manstad med mål å skape et bedre, triveligere og tryggere lokalsamfunn.

**Åpne møter**

Det har vært avholdt 2 åpne møter på Gaustad ungdomsskole med bra oppmøte. Over er vist forsiden til invitasjonen til det andre åpne møtet som ble avholdt i mai 1998.

Skoleelevene på Manstad har bidratt til Stedsanalysearbeidet gjennom et aktivt og nyttig registreringsarbeide. Det har også inngått som en del av skolens undervisningsopplegg. Elevene har registrert forhold som går på ungenes adferd i lokalområdet og hvordan de selv opplever sitt eget nærmiljø. Det går fram av oppsummeringskartet her hva som er registrert.

I utgangspunktet er det benyttet et kart for hver type registrering. Kommunens Geodata-avdeling har bearbeidet materialet og samlet det på et kart. Resultatene bekrefter antakelser, men gir også nye innspill i vurderingene som skal gjøres i forbindelse med forslag til tiltak. Registreringene er et viktig bidrag i arbeidet med å forbedre nærmiljøet. At det i tillegg kan benyttes positivt i skolens undervisningsopplegg er også verdifullt.



Planer som fortsatt gjelder.

Det foreligger 7 reguleringsplaner fra perioden 1978 - 1993 som det kan være grunn til å se nærmere på. Dette er planer som ifølge kommuneplanen fortsatt skal gjelde. Etter en grundig gjennomgang av planene er det nok likevel grunn til å stille en del spørsmålstegn i forhold til dette. Det er også eksempler på tiltak som er vist i planene, men ikke gjennomført. I flere tilfeller er det tiltak som vil kunne bedre både trafikksikkerhet og miljø. Disse planene bør det «børstes støv av» og det må arbeides for å få de vedtatte tiltak gjennomført. På den annen side er det planer og plantiltak man kunne ønsket opphevet med bakgrunn i synspunkter og prioriteringer som er kommet frem under arbeidet med dette lokalmiljøprosjektet.

Gjennomgangen av planene kan sees på som en nødvendig evaluering for å synliggjøre om reguleringsplanleggingen har virket etter hensikten og om resultatet er oppnådd. Det skulle være liten grunn til å opprettholde mer eller mindre glemte planer hvor viljen til gjennomføring også er liten

Reguleringsplan Johan Karlsen, Kjørre - 1974.

Boligregulering for et område med 19 tomter. Dette er en tradisjonell plan med tomter langs en vei utformet som en sløyfe. Reguleringsbredden på veien er 8 m. Det er satt av relativt store områder til friområde og lek innenfor planområdet.

Kommentarer:

En boliggruppe på 19 boliger er en fin størrelse. Det gir et oversiktlig miljø med forutsetninger for gode sosiale relasjoner. Planen har et godt og identitetsskapende hovedgrep. Tomtene er relativt store med mange gode bruksverdier. En boligvei med reguleringsbredde på 8 m er naturligvis alt for bredt etter dagens normer for et så lite felt. 3-4 meter hadde egentlig vært nok. En så bred vei kan lett innby til for store hastigheter. Det er imidlertid ikke kommet frem synspunkter som tyder på at dette er et problem som krever fysiske tiltak. Se side 16, illustrasjon øverst til høyre.

Reguleringsplan Manstad II- 1978.

Den store boligreguleringen på Manstad. En sammensatt plan uten noe sterkt hovedgrep. En samlevei midt i område med reguleringsbredde 7 meter. Adkomstveiene er 5 m og 6 m. Det er få rene gangveier. Det er satt av 3 - 4 mindre lekearealer.

Kommentarer:

Prinsippet med små grupper rundt felles adkomstveier fungerer bra enkelte steder, men er ikke konsekvent gjennomført. Prinsippet oppfattes ikke visuelt fordi gruppene går mye i hverandre uten fysiske skiller. Vi merker oss spesielt den korte strekningen langs samleveien hvor det regulert inn gang-/sykkelvei på 2,5 m. Denne ender opp i en undergang under fylkesveien mot Gaustad ungdomsskole. Undergangen er ennå ikke etablert. (Planen er 20 år gammel). Nærlekeplassene fungerer, men det sentrale parkarealet er senere gått over til byggeområde for trygdeboliger.

**Reguleringsplan Gaustad - 1982.**

Reguleringsplan for Gaustad idrettsanlegg. Planen omfatter også adkomst og forareale til ungdomsskolen. Den inkluderer også fylkesveien på en strekning på ca. 270 m lengde. Fylkesveien har reguleringsbredde på 6 m. Det er innregulert gang-/sykkelvei og fortau på strekningen.

Kommentarer:

Det er bare en liten del av planen som er gjennomført langs fylkesveien, - ved bussholdeplassen på skolesiden. De andre løsningene, med tanke på trafikksikkerhetstiltak for gående og syklende langs fylkesveien, er ikke gjennomført på de 16 årene siden planen ble stadfestet. Forøvrig virker en kjørebanebredde på fylkesveien på 6 m fornuftig, men det betinger naturligvis tilbud for fotgjengere utenfor veibanen. De tre planene som er kommentert på denne siden illustrerer stor inkonsekvens i regulering av veibredder. Det kan være ulike grunner til dette, men mangel på overordnede planer hvor forskjellige arealer sees i sammenheng kan være en grunn. Vi kan gjette at mangel på gjennomføring har med økonomi og prioritering å gjøre. Fylkesveien er fylkesveikontorets ansvar. En plan for gang-/sykkelvei langs fylkesveien anbefales utarbeidet og gjennomført helt til Lervik.



Reguleringsplan Lervik - 1985.

Dette er en svært omfattende reguleringsplan rent arealmessig. Innholdsmessig er den i stor grad en registrering av eksisterende situasjon uten at det er gjort de store grepene for å styre utviklingen i en bevisst retning. Bortsett fra når det gjelder strandområdene ved Lervik kapell. Her er badestranda regulert til offentlig friområde og et friluftsområde strekker seg fra fylkesveien og ned til vannet vest for kirkegården. Det er også innregulert et offentlig parkeringsareale knyttet til badestranda. Mye av dette er viktige tiltak rent bruksmessig, men også estetisk/trivselsmessig og landskapsmessig ligger det forbedringer i vedtatte plan. Også tiltak langs fylkesveien som vil kunne øke trafikksikkerheten er viktig.

Kommentarer:

Problemet er også her at vesentlige deler av planen ikke er gjennomført. 13 år etter at planen ble vedtatt, er området fortsatt privat. Viste løsninger i planen i forhold til parke- ring., busslommer, veiskulder/fortau er ikke virkeliggjort. Forøvrig brukes område som badeområde og er tilgjengelig for offentligheten. De servicetilbudene man ellers normalt finner på offentlige badestrender i distriktet mangler. Det finnes ikke toaletter på området og kommunen har heller ikke annet vedlikehold på stedet. Det er uklart hvilke vedlikehold/kostnader grunneieren har på området. Det er inkonsekvent at planen opprettholdes som gjeldende plan, samtidig som det vises camping i kommuneplanen.

Dersom planen fortsatt skal gjelde, som fastslått i ny kommuneplan, bør det tas initiativ til å gjennomføre planens intensjoner. Alternativt bør planen oppheves eller området omreguleres. Som en kortsiktig løsning bør det etableres et offentlig toalett på området tilsvarende det kommunen har på badestrendene ellers.

Kystsonenplanen som er under utarbeidelse vil avklare uklarheter rundt bruken av arealene. Det må samarbeides nært med grunneierene om endringer/tiltak/reguleringer i området.



Reguleringsplan Fjærå - 1993

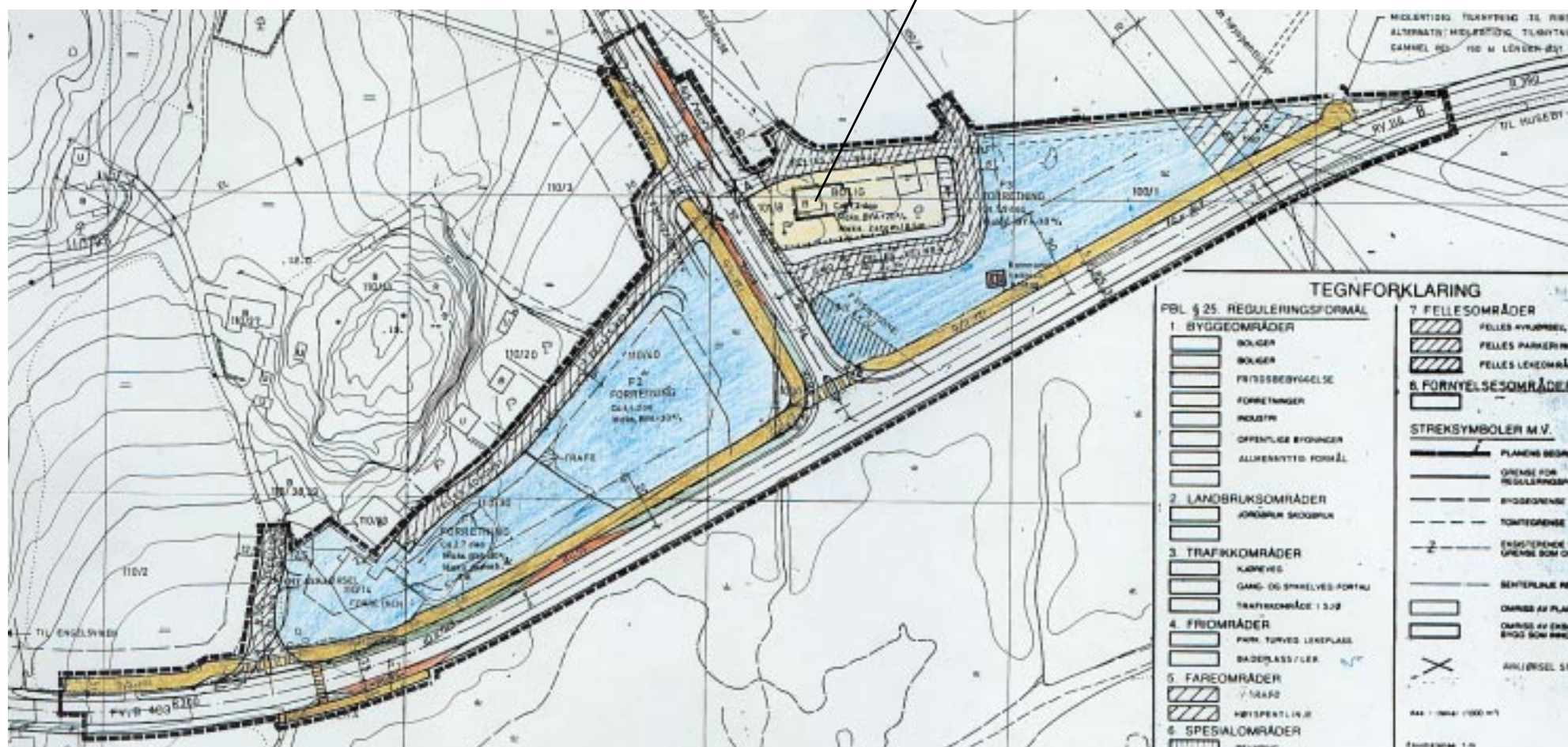
Planen omfatter Fjærå-krysset m.m. Hovedformålet er forretningsareal. Planen rydder opp i en del forhold langs fylkesveiene når det gjelder avkjørsler, busslommer, gangsystem og rabatter. Fylkesveiene inngår også i planen med 7,5 og 8,5 m bredde. Gang- og sykkelveiene har en reguleringsbredde på 5m og ligger på nordsiden av veien. Det antas at dette er tenkt som 3 m g/s-vei og 2 m rabatt.

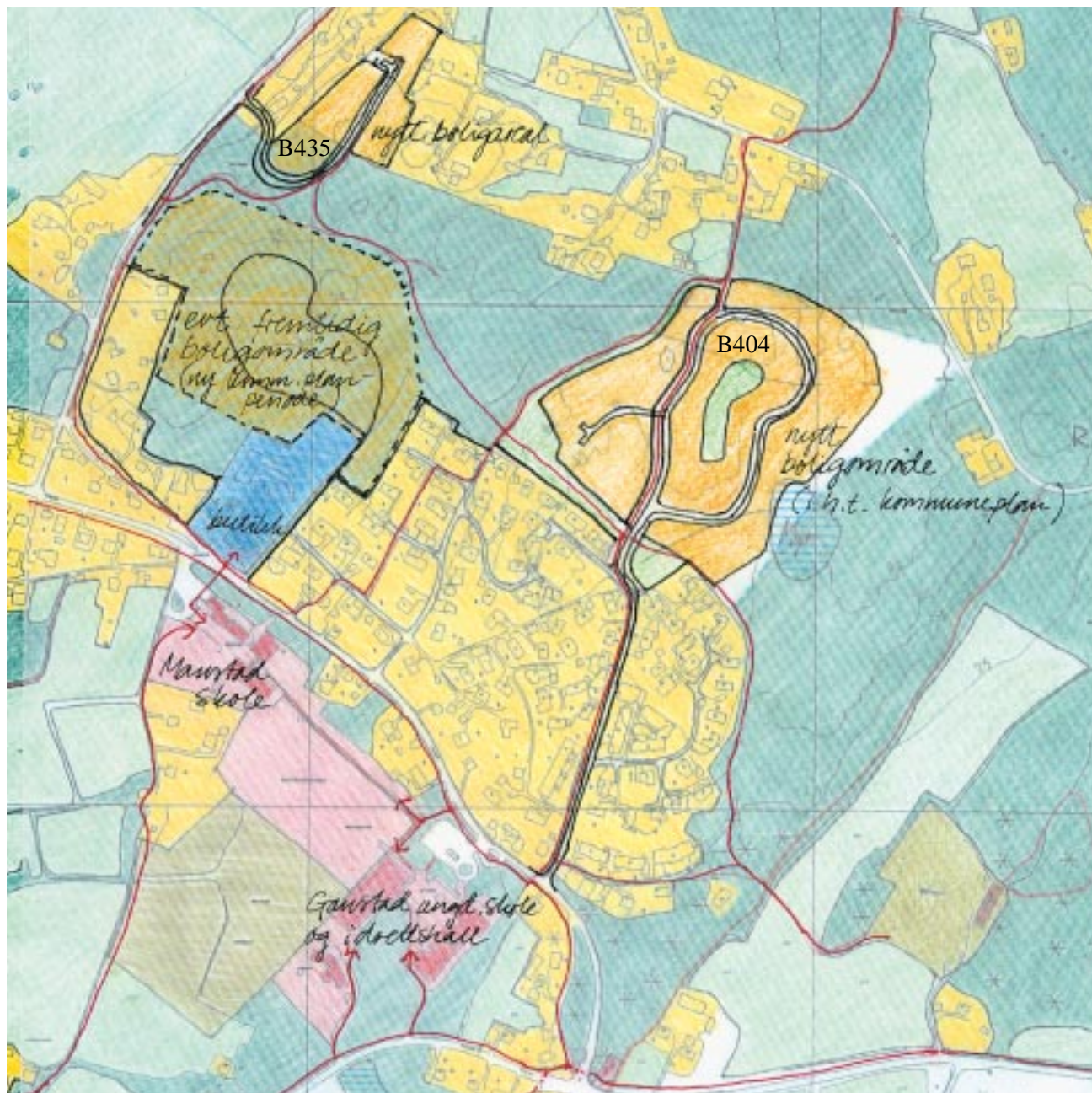
Kommentarer:

Det er svært lite av planen som er gjennomført, bortsett fra at den har lagt forholdene til rette for forretningsbebyggelse på hver side av veikrysset. Prosjektgruppa er sterkt uenig, på prinsipielt grunnlag, i at det gjennom denne reguleringen er lagt til rette for en utvikling av sentrumsfunksjoner og service her. Dette er funksjoner som helt åpenbart burde vært lokalisert til Manstad og bidratt til utviklingen av Manstad som lokalsenter.

På bakgrunn av at prosjektgruppen mener at denne reguleringen er et feilgrep i forhold til overordnede mål og retningslinjer og bryter sterkt med intensjoner både i miljøprosjektet og i ATPNG, vil vi anbefale planen opphevet ved første høve. Planens gode sider som busslommer, gangsystem, sikrere avkjøringer osv. burde naturligvis vært gjennomført.

under bygging





Prinsipper for fremtidig utvikling på Manstad

Kommuneplanen trekker opp hovedlinjene i utviklingen når det gjelder bl. a. boligutvikling, næringsområder, idrettsanlegg, hytteområder og hovedveier, men sier ingen ting om hovedsystem for gang- og sykkeltrafikk.

Nye boliger

Spredt bebyggelse, som det har vært mye av i Manstadorrådet, bør begrenses til fordel for en styrking av de sentrale delene rundt skole og andre servicefunksjoner. Områdene som i kommuneplanen er kalt B404 og B435 ligger bra til. B435 som er et relativt lite område er i kommuneplanen unntatt fra rettsvirkning. Det må vektlegges sikker gang-/sykkelvei mot skole. En prinsipiell løsning for mer langsiktig boligutbygging bør være at områdene mellom B435 og butikken øremerkes til slikt formål. Dette er et område på totalrundt 90 daa. De utbyggingsområdene som er vist på kommuneplanen kan dreie seg om ca 60 daa. Ny boligbygging må være fremtidsrettet, med vektlegging på økologiske prinsipper og tankegang.

Senterdannelse

I fylkesdelplanen ATPNG er Manstad definert som lokal-senter. Det forutsettes da bl.a. at området har: barneskole, barnehage 1-5 år, barnepark, torg/bygdetun, forsamlingslokaler, grøndehus, serveringssted, idrettsplass, park/lekeplass, legekantor, tannlege, dagsentre, eldrecenter, sonekontor pleie, postkontor, bank, dagligvarer, forretnings-senter og bensinstasjon. Senterdannelsen på Manstad er relativt svak og viktige funksjoner mangler. Kommuneplanen øremerker ikke arealer for fremtidige senterfunksjoner. Det er ikke tatt med spesielle arealer til næringsformål/forretning. Det må arbeides for å utvikle senterfunksjoner, inkl. torg på sentrale arealer på Manstad. Det vil i praksis si i området ved Manstad skole og butikken.

Idrettsanlegg

Det er satt av arealer til idrettsanlegg på Manstad i ny kommuneplan. Arealene ligger bak Gaustad ungdomsskole. Det diskuteres om Lervik idrettslag sitt anlegg bør flyttes hit. Behovene for innendørsidretter er vel trolig dekket ved Gaustadhallen.

Trafikksystemet generelt

Hovedveisystemet utgjøres av F.v. 401 gjennom Manstad sentrum til Lervik, F.v. 402 fra Lervikveien til Kjærre, F.v. 403 mot Engelsen og R.v. 116 i retning Saltnes. Dette er delvis sterkt trafikkerte veier. Ingen av disse har et utbygget gang- og sykkelveisystem. Unntaket er Kjærreveien. Fylkesdelplanens norm (ATPNG) om at lokalsentra skal ha gang- og sykkelveisystem til sentrum ligger fortsatt langt fram i tid. Skoleveiene er svært utrygge i dag. Mangelfull gatebelegning er også et stort problem.

Tiltak vedrørende trafiksikkerhet

Det er fylkesveikontorets ansvar å planlegge og å gjennomføre tiltak og utbedringer langs fylkesveier og riksveier. Beboerne, og delvis også kommunepolitikere føler seg noe maktesløse i forhold til å ta tak i, og å gjøre noe med problemområdene. For beboerne har trafiksikkerhetstiltak prioritet nr.1 i lokalmiljøprosjektet. I et prosjekt som dette finner vi det riktig å vise forslag til konkrete løsninger på problemene. Disse må betraktes som innspill til veikontoret om langsiktige utbedringstiltak. I tillegg drøfter vi enkelte straktiltak av mer midlertidig type.

Veibredder:

Veisystemet må bygges mer konsekvent opp etter **differensieringsprinsippet**. Det betyr at veiene utformes i forhold til veiens funksjon. Eksisterende planer viser stor inkonsekvens her. (Vi kan finne rene adkomstgater med høyere standard enn fylkesveien.)

Rabatter og gang-/sykkelveier:

Adskillelsesprinsippet er et annet viktig prinsipp. Det skal legges til grunn i tettbygde strøk som her. Det betyr at vi skal ha ett sammenhengende veinett for motorisert trafikk og ett for gående og syklende. Det er kun på boligveier der trafikken er liten og farten lav at prinsippet kan fravikes

Differeringsprinsippet og adskillelsesprinsippet er Vegdirektoratets og Statens Vegvesens egne overordnede prinsipper for veiutforming.

Veikryss:

Veikryssene mellom fylkesveiene i Gaustadkrysset og i kryss mellom Lervikveien og Kjærreveien er de farligste punktene. Her har vi illustrert langsiktige løsninger basert på Statens Vegvesens egne normaler i veg- og gateutforming. Vi har også farlige kryssningspunkter mellom fylkesveier og samleier til boligområdene (f.eks. Manstadåsen).

Kollektivtrafikk:

Kollektivtrafikk med buss må prioriteres høyere. Tidsmessige holdeplasser hvor det er prioritert gode busslommer, leskur, sykkelparkering og korte gangavstander må etableres. Det er store mangler på dette feltet.

Veibelysning:

Veibelysning har først og fremst med trafiksikkerhet å gjøre. Men det har også med generell trygghet og trivsel å gjøre. Statens Vegvesen har egne krav til utforming av veilysanlegg. Det er store mangler langs hovedveiene og andre veier i prosjektområdet som beboerne nå krever prioritert.

Fartsdempende tiltak:

Fartsdempende tiltak er først og fremst aktuelt på adkomstveier i boligområder. De gjennomføres sammen med skilting med 30km-sone. I boligområder som er utformet med høy standard kan dette utnyttes konsekvent. I disse tilfellene er det snakk om lokalpolitiske prioriteringer i samråd med skiltmyndigheten (politiet).

Prinsippet er ikke fullt så enkelt å bruke (d.v.s. å få aksept hos Veikontoret) på riksveier og fylkesveier. Likevel vil det være høyst aktuelt å utforme fylkesveien gjennom Manstad som **miljøprioritert gjennomkjøring** med innsnevring, opphøyde gangfelt osv.

Beboerne ønsker prioritering av følgende:

Gang- og sykkelveisystemer som binder sammen hele skolekretsen. Systemene som er viktige for trygg skolevei er spesielt viktige.

Bedre kollektivtrafikktilbud.

Minibusstilbud bør vurderes som supplerende tilbud.

Busslommer langs fylkesveiene slik at skolebarn og andre slipper å stå i veien.

De viktige veikryssene Gaustadkrysset og kryss Lervikveien/Kjærreveien må gjøres tryggere. Her må straktiltak settes inn for å øke sikkerheten spesielt for skolebarna.

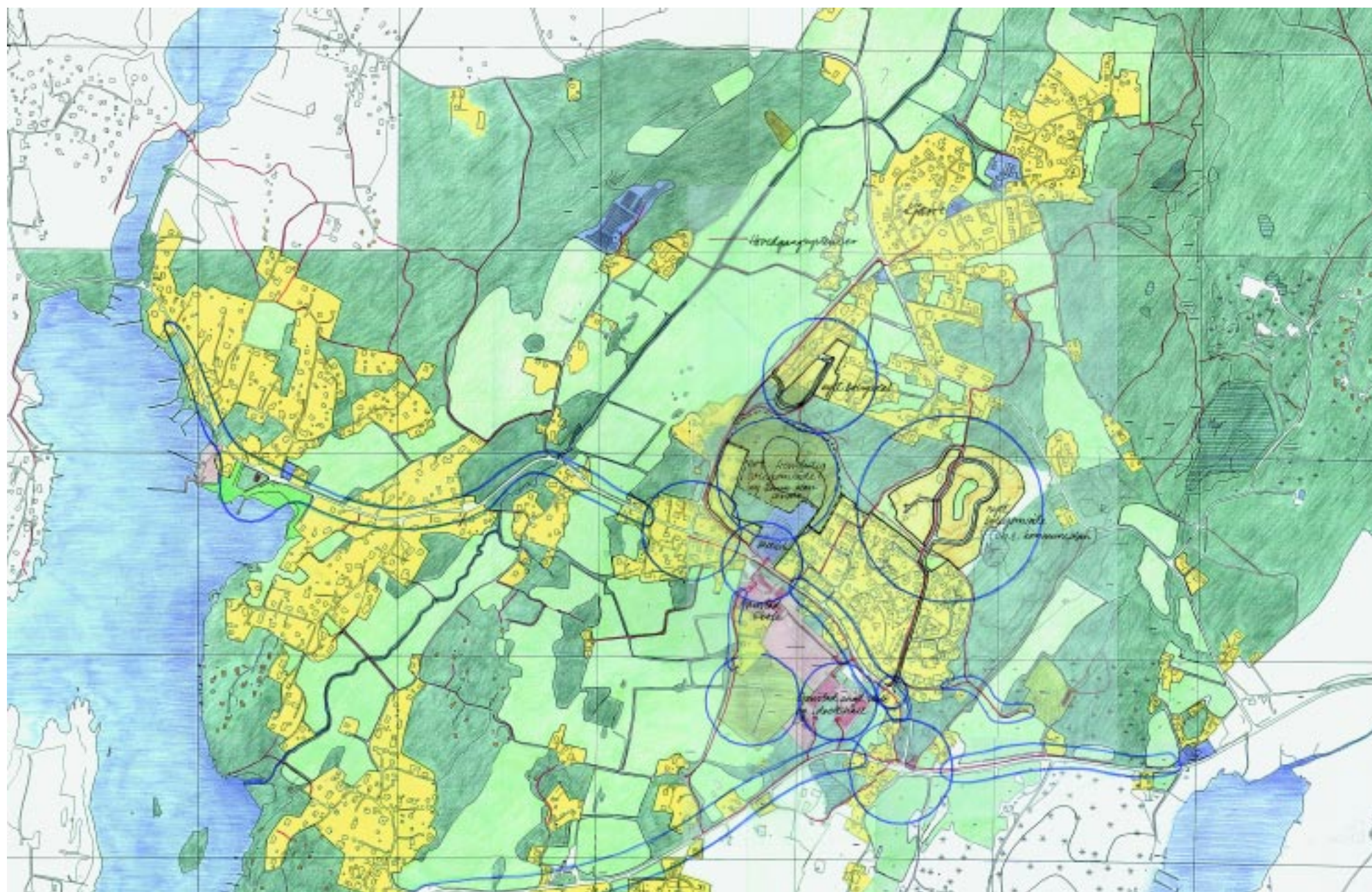
Trafiksikkerhet generelt i boligområdene. Fartsdempende tiltak.

Gjennomgang av skiltbruk og skilting som kan øke sikkerheten spesielt langs riks- og fylkesveiene.

Alle tiltak som kan redusere transportbehov og kjøring må prioriteres. Flytting av fritidstilbud fra Gressvik/Fredrikstad til lokalområdet er ønskelig.

Merking av turstier og en enkel opparbeiding av turveier. Noen av disse kan være gode eksisterende alternativ til fylkesveien som skolevei.

Merking og tilrettelegging for at gamle eksisterende veisystem kan bli gode supplerende alternativ til riksveien for gående og syklister.



Tiltaksområder (kart foregående side)

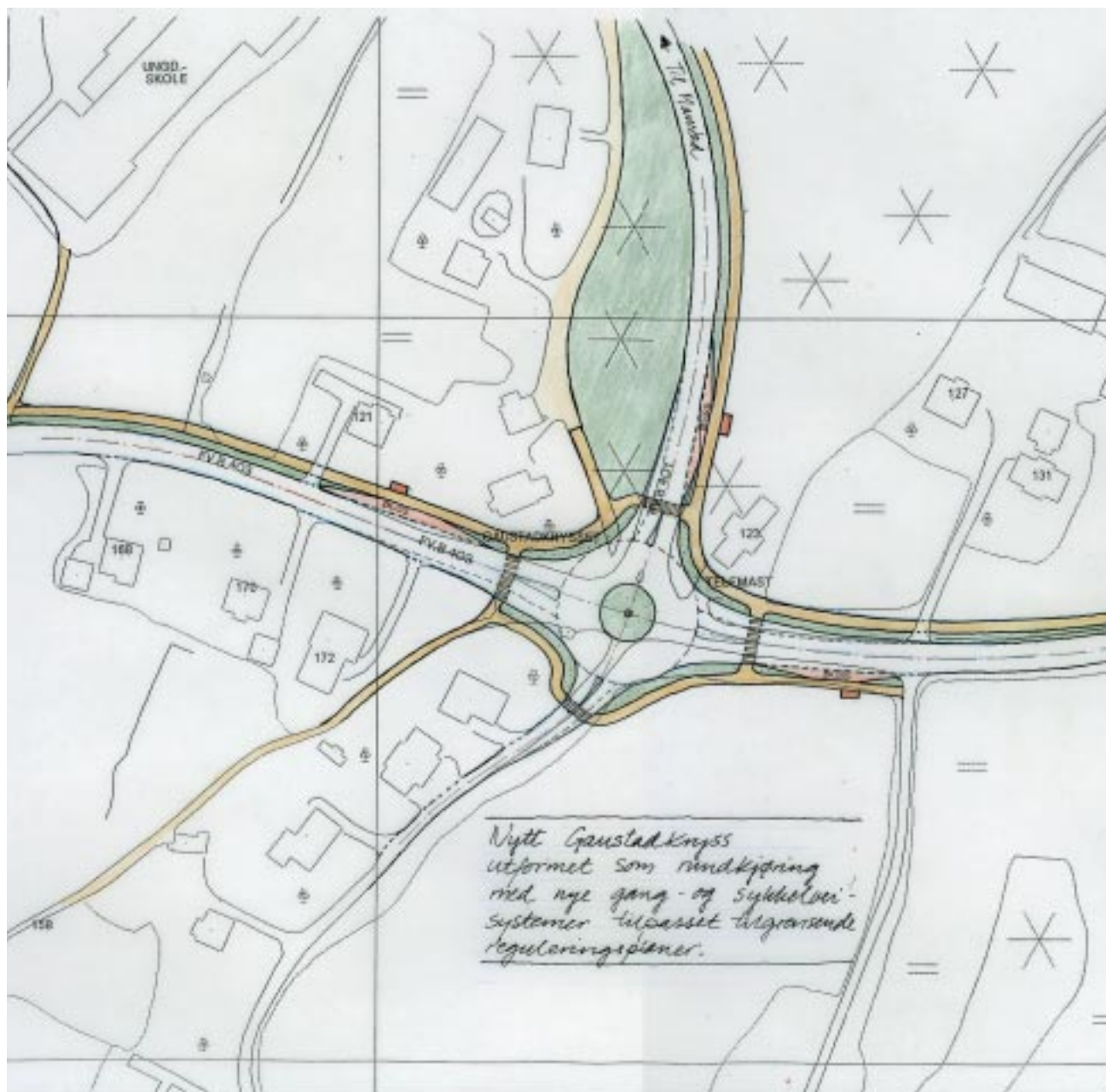
Tiltaksområdene, dvs. nærområder hvor vi har gått nærmere inn på konkrete forslag til tiltak og bedrede løsninger er ringet inn på kartutsnittet på side 29.

Gaustadkrysset

Det foreslås her en ny kryssløsning i form av rundkjøring. En slik løsning krever noe mer areal rundt krysset selv om senter for rundkjøringen ligger midt i dagens kryss. Det vil sikkert også være nødvendig med en høydejustering av innfartene til krysset.

Sammenhengende gang-/sykkelvei mot Engelsviken må ligge på nordsiden av veien. Den gamle veitraseen i retning mot Gaustad ungdomsskole kan knyttes til gangsystemet og benyttes mot Manstad i tillegg til at det bør etableres en g/s-vei på høyre side av F.v. 401.

Busslommer må anlegges som vist etter kryssene. Et kortere gangsystem på sørsiden av veien vil også være nødvendig for god kontakt til busslommen her.



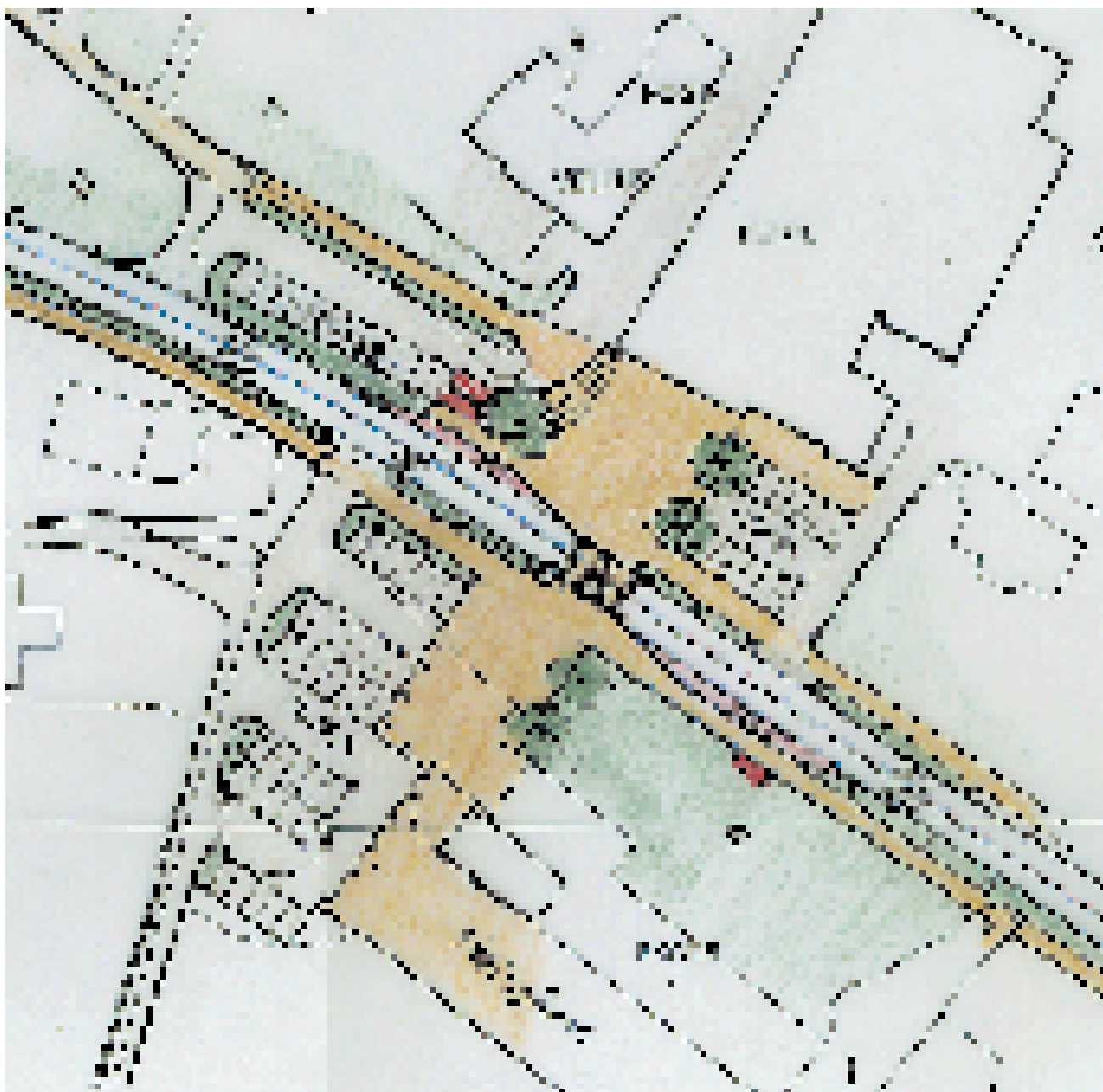


Kryss mellom vei mot Lervik og vei mot Kjærre

Også i dette krysset vil vi foreslå at det anlegges en mellomstor rundkjøring. Det kan også tenkes andre løsninger med et fullkanalisert kryss her. Vi har vurdert begge løsninger og konkluderer med at en mellomstor rundkjøring vil kreve minst plass. En justering av veitraseene inn mot krysset er likevel nødvendig og vi forutsetter også at nåværende adkomst mot de nye boligene sør for veien stenges. Disse må skaffes ny adkomst fra bolig gatene innenfor.

Det er viktig at det nå ikke settes ut nye boligtomter som hindrer fullgode løsninger i krysset.

Den gamle traséen bak boligene, fra Kjærreveien, bør kunne fungere som en kjørbær adkomstvei med blandet trafikk. Det vil likevel trolig være en fordel at gangsystemet langs Kjærreveien føres frem til krysset og kobles til systemet mot Lervik. Dette g/s-veisystemet bør ligge på sydsiden av Lervikveien.



Manstad lokalsenter - området ved skole/Rimi.

Problemet:

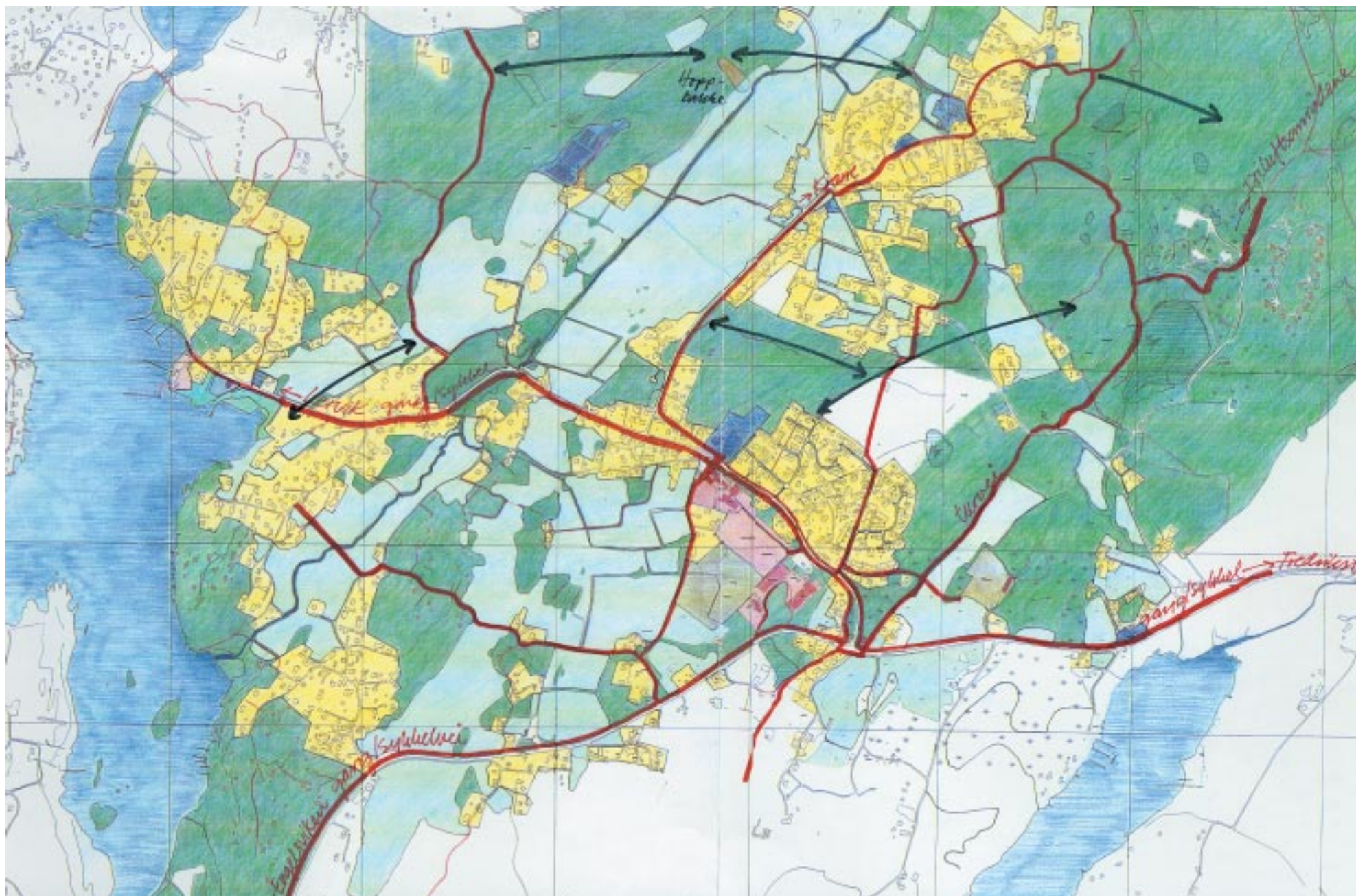
Kaotisk, uklar og farlig trafikksituasjon. Særlig uholdbart ved skolestart og skoleslutt. Skolebuss, skolebarn, privatbiler som skal levere og hente barn, gjennomgangstrafikk, og trafikk/parkering til Rimi samt inn- og utkjøring til Øyvind Karlens slakteri og til Finastasjonen, gir til sammen et svært komplisert og uoversiktlig bilde. Det er ingen atskillelse mellom forskjellige typer trafikk. Farten på gjennomfartstrafikken er dessuten for høy.

Løsning:

Det etableres miljøprioritert gjennomkjøring i «sentrumsområdet». Spesialutformede, brede fartshumper, kombinert med fotgjengeroverganger er det viktigste tiltaket for å redusere farten. Utformes som opphøyet gangfelt med gatesteinsbelegg. Veibredden reduseres til 6 m kjørebane mellom kantstein. Stolper for gatebelysning plasseres tett og nær kjørebane. Dette vil også ha en fartsdempende effekt og signalisere at dette er et sentrumsområde med andre krav til trafikken enn ellers på fylkesveien. Gang- og sykkelveisystemet på hver side av veien må bygges og knyttes til boligområdet på et annet sted enn ved avkjøringen til Øyvind Karlens. Parkering både til butikken og til skolen må ordnes med klare skiller mellom fotgjengerareal og kjøreareal. 65 parkeringsplasser er vist. Skolebussen kan snu i rundkjøringen. Plassdannelse («torg») ved hjelp av belegg, begrensingsstein, beplantning og stolper. Busslommer med venteskur og sykkelparkering med kontakt til skole og butikk. God anordning av kildesorteringsmottak.

Kortsiktige forbedringer/straktiltak.

Opphøyde fotgjengerfelt kombinert med nedsatt hastighet. Midlertidige forbedringer/utvidelse av parkeringsforholdene ved skole og butikk, inkludert snumuligheter for skolebuss.



Grøntstruktur - turveisystemer

Kartet på foregående side illustrerer dagens grøntstruktur. Det er først og fremst **jordbruksarealene som er skilt ut fra øvrige grøntarealer**. I øvrige mer tilgjengelige grøntarealer ligger både utmark, parker og større friområder sikret gjennom reguleringsplaner. Også hytteområder ligger i disse arealene. Selve hyttene er markert med rødfarge. Areal for nytt **idrettsanlegg** bak Gaustad ungdomsskole er vist med egen signatur slik også Lervik Idrettslags anlegg er vist.

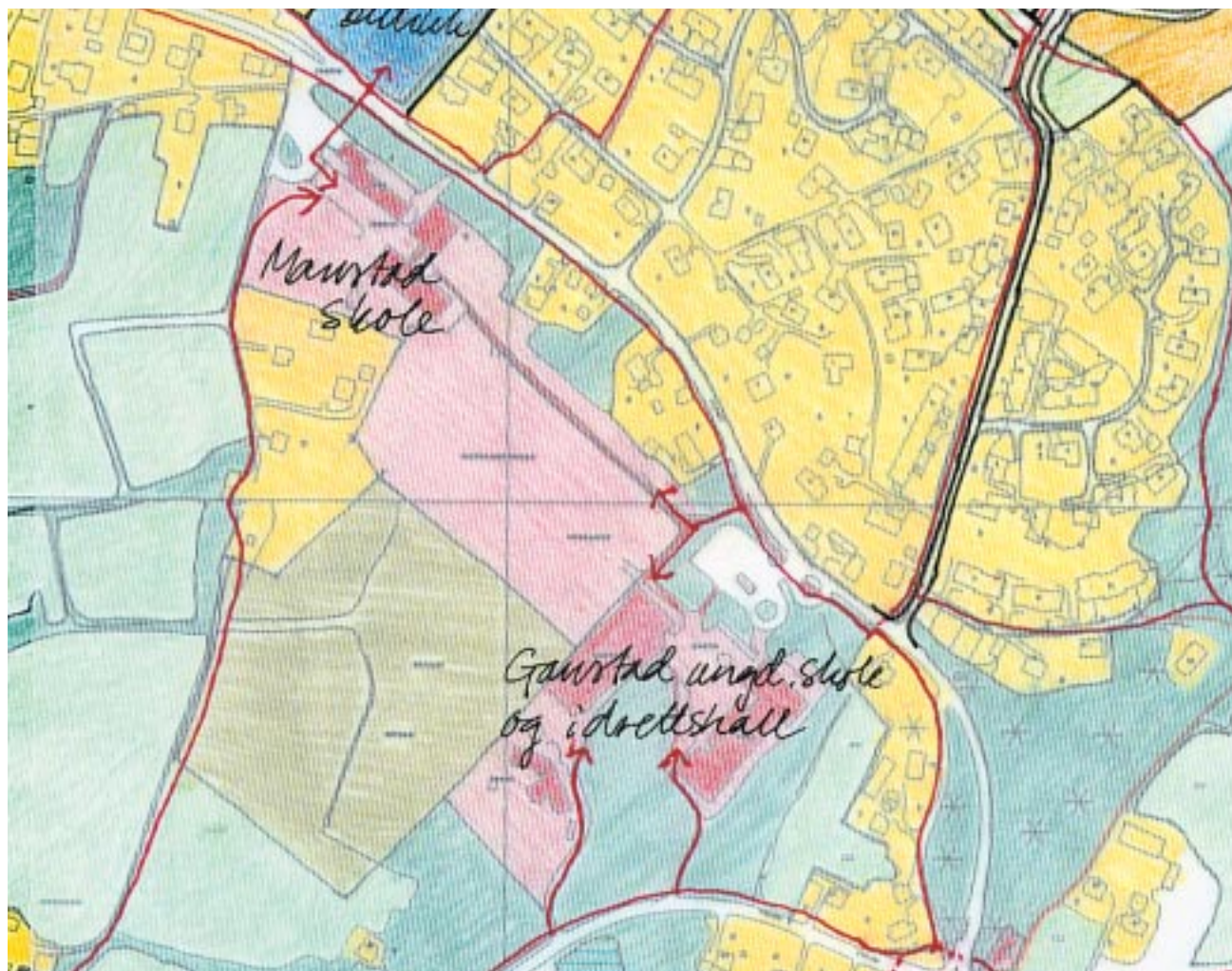
Turveisystemene er ganske omfattende idag med relativt god kontakt ut i store friluftsområder. Endel sammenhenger og forbindelser mellom friområder bør kunne utvikles og styrkes. Dette kan gjøres med rydding og merking av gamle eksisterende stier, eller det kan merkes/ryddes nye. Viktige sammenhenger mellom områder som bør utvikles videre er vist med piler på kartet. I dette ligger det også en bevisstgjøring i at fremtidig utvikling/planlegging bør ha som mål å sikre disse som grønne korridorer.

Sammenhengende gang- og sykkelveisystemer.

Kartet på foregående side illustrerer med røde linjer det overordnede gang- og sykkelveisystemet som bør være målsettingen for lokalområdet. Dette vil være en kombinasjon av nye systemer langs fylkesveiene, eksisterende gårdsveier med liten kjøretrafikk, enkelt opparbeidede turveier og viktige interne systemer gjennom boligområdene. På kartet er nye boligfelt i kommuneplanen vist hvite og det er illustrert hvordan disse bør koble seg på kommunikasjonsnettet for gående og syklende.

Idrettsanlegg

Kartkissen under viser noe mer detaljert hvordan de interne gangsystemer foreslås lagt opp, spesielt sett i forhold til lokalisering av nytt og større utendørs idrettsanlegg bak Manstad skole og Gaustad ungdomsskole. En god tilknytning til gangsystemet blir helt avgjørende i forbindelse med utviklingen av et nytt idrettsanlegg her.



Interne gang- og sykkelssystemer

Forbindelsen fra boligområdene i Manstadåsen og ned til Manstad skole er en spesielt viktig forbindelse som ikke fungerer godt nok i dag. Man bør etablere en korridor ned til fylkesveien uten at denne trafikken skal trekkes bort til og blandes med varetransport, verkstedtrafikk o.l. ved kjøttforretningen, kolonialbutikk og serviceverksted.

Boligbygging og sentrumsutvikling

Som innlegg i en diskusjon om boligutvikling har vi illustrert et konsept for et nytt område nord for Manstadåsen. Tettheten i området eller type boliger er ikke diskutert, men det ligger i kortene at man tenker småhustyper i en eller annen form her. Adkomstgater forelås løst som en sløyfe. Veistandarden bør være lav (smale veier) og gi lave hastigheter. Et gangsystem bør gå sentralt gjennom boligområdet og etablere gode fobindelser både mot marka og mot sentrale områder med skole osv.

Debatten om spredt boligbebyggelse kontra boligfelt er interessant. Også spredt bebyggelse kan ha positive sider. For eksempel sosiale sider knyttet til nærhet til familien, hjelp i hverdagen osv. Her er det kanskje mer snakk om "både og" enn "enten eller".

I en langsiktig tenkning, utover nåværende kommuneplanperiode, er det markert områder som bør øremerkes som utviklingsområder. Dette er sentrale områder som bør kunne styrke en lokalsenterutvikling. Ikke bare med tanke på boligbygging men kanskje også etablering av et torg, mer sentrale omsorgsboliger og annen service og tilbud som mangler innenfor lokalsenterdefinisjonen. Det er nødvendig med en offensiv og bevisst strategi på dette området for å motvirke den spredning og utarming som en utvikling i Fjæråkkrysset vil kunne skape. Det er spennende arealer med muligheter i områdene i og utenfor det som er markert med blått.



Andre viktige tiltak som må drøftes i det videre arbeidet

Lervikstranda

Lervikstrandens fremtid som offentlig friområde virker i dag uklart. Dette bør nå avklares i Kystsonenplanen som er under utarbeidelse i kommunen. Det praktiske problemet er at området fortsatt, på tross av reguleringen for 13 år siden, er privateiet. Intensjonene i planen er etter vår vurdering gode. Det ligger både offentlig parkering og busslommer inne i planen. Konsekvensene av ikke å erverve området og å gjennomføre planen kan bli at allmennheten mister tilgang til området. Som offentlig badestrand bør området også få toaletter og et regelmessig offentlig vedlikehold. Det må samarbeides med grunneierene om gode, funksjonelle løsninger.



Fotgjengerkryssingen over fylkesveien fra Manstadåsen mot Gaustad ungdomsskole og Gaustadhallen må bedres. I en nå 20 år gammel reguleringsplan som fortsatt gjelder ender gangsystemet i Manstadåsen opp i en fotgjengerundergang under fylkesveien. Det vil være en god ide om det nå kunne "børstes støv av" denne planen slik at den blir løftet opp på prioritert plass på fylkesveivesenets handlingsprogram-mer for denne type tiltak.

Servicetilbud til Manstad

Det må arbeides aktivt for å motvirke de uheldige tendensene med å flytte servicetilbud fra Manstad til veikrysset Fjærå. Posttjenestene er allerede havnet her. En uheldig reguleringsplan for Fjærå som fysisk legger tilrette for en utvikling her bør helst oppheves ved første anledning. Fylkesdelplanens mål for servicetilbud i lokalsentra (post, bank, lege, tannlege m.v.) er fortsatt det overordnede målet. Da må reguleringsplanleggingen og andre politiske beslutninger lokalt følge opp dette.

Lervik Idrettsforenings utvikling og betydning lokalt

Lervik Idrettsforening spiller en aktiv og svært viktig rolle i det sosiale livet på Manstad. Ikke minst i forhold til barn og unge. Idrettsforeningen representerer en ressurs kommunen bør støtte godt opp om både praktisk og økonomisk. Ambisjonsnivået til idrettsforeningen strekker seg også til den uorganiserte ungdommen og det arbeides nå med tanke på å drive ungdomsklubb på stedet. I denne sammenheng er det en god ide om idrettsanlegget kan flytte til området bak Gaustadhallen. Dersom det er muligheter bør kommunen strekke seg langt for å bidra med støtte til disse initiativene.

Forholdet til Saltnes i Råde kommune

Det er en god del kommunikasjon over kommunegrensen, ikke minst i forhold til Gaustadhallen og det er relativt korte avstander. Men her som ellers langs hovedveiene mangler gang- og sykkelveisystemer. Kommunene bør her ha felles interesser i forhold til fylkesveikontoret og gjøre et felles framstøt for å få tiltak med i handlingsplanene.

Veien til barnehagen

Dette er en vei hvor det blir stilt spørsmål om hvem som egentlig har ansvaret for vedlikeholdet. Av mange oppfattes veien å fortsatt ha litt karakter av anleggsvei. En klargjøring av ansvarsforhold og en vedlikeholdsinnsetning er nødvendig.

Straksløsninger i de farligste veikryssene

I påvente av permanente løsninger som skissert foran bør det umiddelbart settes i gang straksløsninger for å bedre situasjonen. Dette bør være "Full stopp"- skilting der fylkesvei munner ut i annen gjennomgående fylkesvei. Samtidig må det ryddes bort vegetasjon for å bedre siktforholdene. Veien gjennom Manstad må gis status som "Miljøprioritert gjennomkjøring" og det må etableres humper og nødvendige fartsreduksjoner.

Forholdet til kommunedelspolitikere

Det er et ønske fra velforeningen at kommunedelspolitikere bør møte i velforeningen med jevne mellomrom for å etablere/opprettholde en god dialog med lokalbefolkningen.

Vedlikehold/opprydding

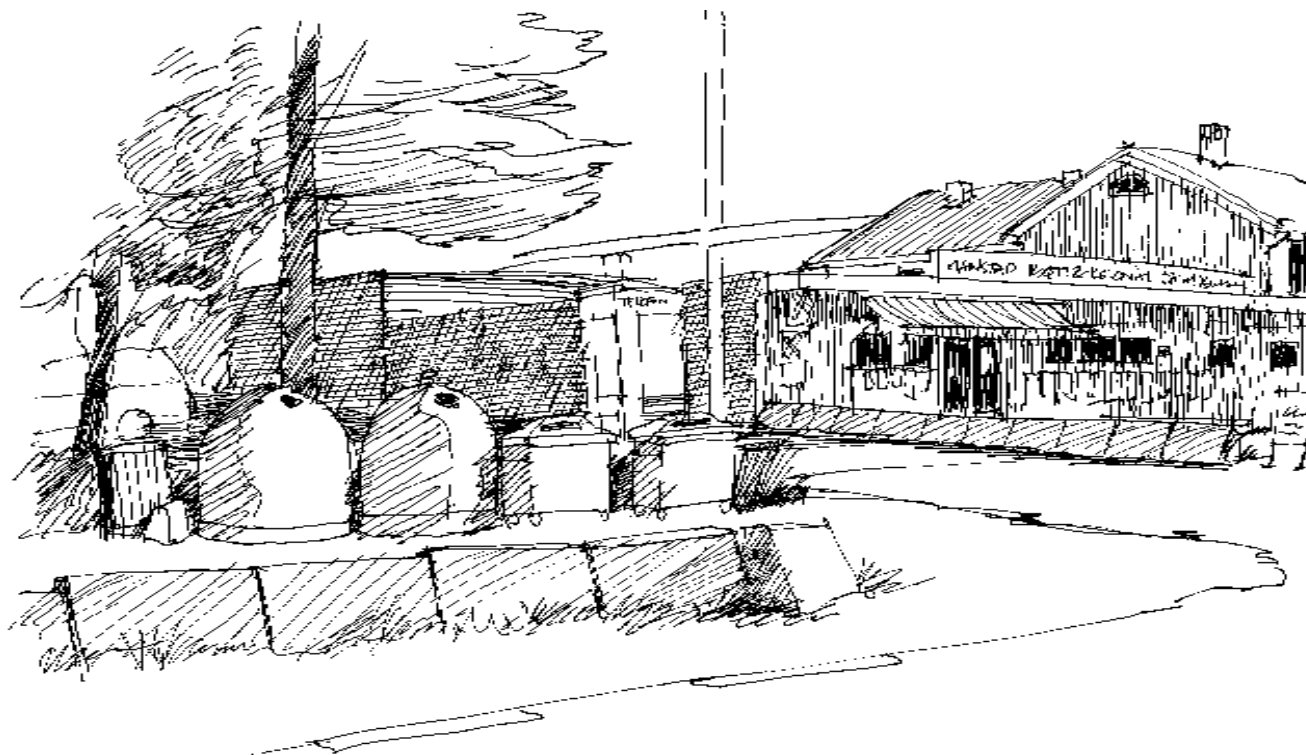
Generelt opprydningsarbeide, både fra kommune og fylke ønskes prioritert (rabatter, "betonggriser", og annen tilfeldig møblering). Det kan også ligge tilrette for dugnadsinnsetning med støtte fra Miljøbyprosjektet.

Manstad skole, parkering

Manstad skole har et alt for dårlig parkeringstilbud i forhold til skolens størrelse. Arealmessig er det anledning til å bedre dette. Snumuligheter for skolebuss kan ordnes samtidig.

Gaustad ungdomsskole, uteområder/adkomst

Her må det lages en plan, gjerne av landskapsarkitekt. Eksisterende løsninger fungerer for dårlig og området holder et for lavt estetisk nivå.



Manstad lokalområde og senterkarakter må styrkes og gis en identitet som gjør at forbipasserende og andre knytter stedet til et mer positivt bilde enn dette. Potensialet er stort.

Ved fremleggelsen av denne rapporten vil lokalsamfunnsprosjektet Manstad gå over i en ny fase.

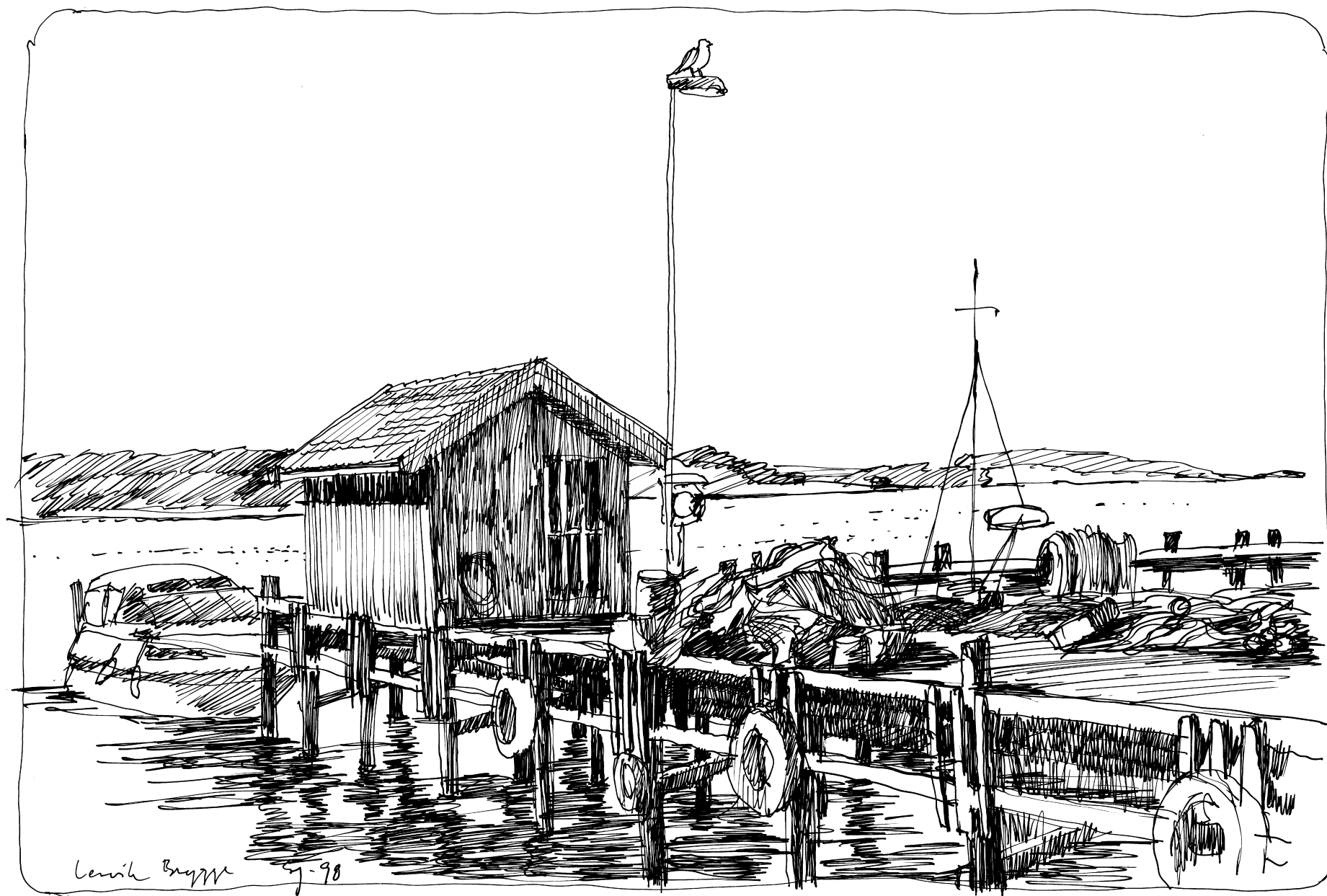
Prioritering og gjennomføring av forbedringstiltak skal først og fremst bygge på stedsanalysen. Ved rullering av kommuneplanen må stedsanalysen tas frem, og forslag til tiltak og endringer, som er begrunnet i rapporten tas nå opp til vurdering. Etter vår mening gjelder dette spesielt enkelte reguleringsplaner som er omtalt foran.

Det skal være et overordnet mål å arbeide for at foreslåtte miljøforbedringstiltak innarbeides i handlingsplaner og kommunale budsjetter for at de i neste omgang kan bli realisert. Spesielt velforeningen bør spille en aktiv rolle her.

Beboermedvirkning og påvirkning vil være av avgjørende betydning i den videre prosessen. Planen er nå at det etableres et **lokalsamfunnsforum** som skal styre den videre prosessen. Her bør bl. a. representanter for velforening og idrettslag sitte sammen med talsmenn for andre interessegrupperinger på Manstad.

Litteratur:

- Trafikksikkerhetsmidler 1998,-Østfold Vegkontor.
- ATPNG, Fylkesdelplan 1996.
- Onsøy Leksikon,- Nils E. Øy.
- Wiwar,- Tidsskrifter for Østfold Historielag.
- Norske Gardsbruk, Østfold Fylke.
- Onsøy Atlas, 20 kart til skolebruk,- Bjørn Enger.
- Onsøys Historie i 3 bind, 1996,- Terje Schou.
- Hytteguiden for Onsøy, flere årganger.
- Mot Onsøy 1814,- Nils E. Øy.
- VARDEN, årstidsskrift for Onsøy Historielag, årgangene 1953, 1981, 1990 og 1997.



Lervik brygge som kulturmiljø må bevares.